

„KAŽDÝ NEMEC UVEDENÝCH ROČNÍKOV SA MÁ BEZ
VYZVANIA DOSTAVIŤ PRED KOMISIE.“

NÁBOR A SLUŽBA SLOVENSKÝCH NEMCOV VO WAFFEN-SS
1939 – 1945

MICHAL SCHVARC

SCHVARC, Michal. "Every German in the Specified Year Groups has to appear before the Commissions without Invitation." *The Recruitment and Service of Germans from Slovakia in the Waffen-SS 1939–1945*. *Historický časopis*, 2019, 67, 4, pp. 659-693, Bratislava.

The recruitment and military service of Carpathian Germans in the Waffen-SS during the Second World War is one of the still little researched questions in the history of this community in 20th century Slovakia. More than 8,200 men enlisted in the armed units of the SS in three phases: illegally, quasi voluntarily and finally as obligatory military service. Not all of them enlisted on the basis of their actual personal convictions. Some men found themselves against their will in places where crimes against humanity were committed. The study is devoted to the recruitment mechanism and analyses the motivation of the men of the German minority to join the Waffen-SS. It also focuses on their service in some Waffen-SS units and in concentration camps. The last part does not avoid the question of criminal responsibility after 1945.

Key words: Carpathian Germans of Slovakia. Waffen-SS. Concentration camps. Heinrich Himmler. Franz Karmasin. Gottlob Berger.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2019.67.4.4>

Koncom septembra 2012 v slovenských médiách preblesla správa o záujme nemeckej justície o vydanie niekdajšieho dozorcú v likvidačnom tábore Auschwitz-Birkenau Johanna Breyera žijúceho už niekoľko desaťročí v Spojených štátoch amerických. Informácia by možno nevzbudila príliš veľkú pozornosť, keby ako Breyerovo rodisko nefigurovala tatranská obec Nová Lesná.¹ Následne kauza na takmer dva roky viac-menej vyšumela z mediálneho priestoru. Súviselo to najmä s procesnými úkonmi nemeckých justičných orgánov, ktoré finišovali na vydaní J. Breyera z USA.² Keď však v júni 2014 americká polícia

1 Pozri napr. <https://www.topky.sk/cl/11/1325432/Vysetruju-rodaka--87--z-Ceskoslovenska--Podiel-na-vyhladeni-statisicov-v-Osviencime->. [cit. 2019-03-27]. Nemci budú súdiť nacistu. In *Hospodárske noviny*, 26. 9. 2012, s. 8. ISSN 1335-2938.

2 Bundesarchiv (ďalej BAArch) Ludwigsburg, B 162/43834, Bl. 231-239. Nedatovaná žiadosť

J. Breyera zatkla, resp. J. Breyer krátko pred vydaním do Nemecka koncom júla 2014 zomrel, v serióznej tlači, či už v Nemecku, alebo na Slovensku, sa k jeho osobe a spoluzodpovednosti za zavraždenie minimálne 344 000 deportovaných maďarských Židov objavilo viacero článkov. Prevažná väčšina z nich nevenovala pri hľadaní Breyerovho motívu vstúpiť do Waffen-SS prakticky žiadnu pozornosť mechanizmu náboru slovenských Nemcov do tejto ozbrojenej zložky Himmlerovho elitného rádu. Ak aj áno, zväčša sa kĺzali len po povrchu problému bez hlbšej analýzy.³ Pritom SS začali verbovať slovenských štátnych príslušníkov nemeckej národnosti do svojich radov systematickejšie už od jari 1939.

Počas existencie ľudáckeho slovenského štátu v rokoch 1939 – 1945 narukovalo do rôznych formácií Waffen-SS a nacionálnosocialistického bezpečnostného aparátu viac ako 8 200 príslušníkov nemeckej menšiny.⁴ Z tohto počtu podľa záznamov exilového ministerstva obrany v Londýne slúžilo približne 1 500 vo viacerých koncentračných táboroch.⁵ Teda chtiac-nechtiac participovali na tomto zločineckom systéme a niektorí z nich sa vedome dopúšťali zločinov proti ľudskosti. Nábor slovenských štátnych príslušníkov nemeckej národnosti prebiehal v troch fázach: 1. fáza, ilegálna od jari 1939 do konca leta 1942, prebiehajúca na základe skutočne dobrovoľného rozhodnutia odvedencov; 2. fáza, na báze formálnej dobrovoľnosti, od konca roku 1942 do júna 1944 a 3. fáza, povinná, od polovice júna 1944 do konca vojny v máji 1945, vychádzajúca z medzištátnej dohody medzi Nemeckom a Slovenskom zo 7. júna 1944 „o splnení brannej povinnosti [...] v nemeckej brannej moci – Waffen-SS“. Z tohto dôvodu je predmetom štúdie logicky analýza meniaceho sa mechanizmu náboru slovenských Nemcov do Waffen-SS v uvedených rokoch. Lenže mimo fokusu môjho záujmu nezostáva ani samotná služba v jednotkách Waffen-SS, v strážnych práporoch koncentračných táborov, v policajno-bezpečnostných zložkách, ani otázka trestnoprávných dôsledkov vyplývajúcich z pôsobenia vo Waffen-SS po roku 1945.

Verbovanie zahraničných Nemcov – v nacionálnosocialistickom žargóne označovaných ako „Volksdeutsche“ – do ozbrojených zložiek SS siaha ešte do

štátneho zastupiteľstva Weiden in der Obepfalz o vydanie J. Breyera.

- 3 Pozri články vo webových vydaniach *Der Tagesspiegel*, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung*, *Sme* a *Pravda*. Jedinú výnimku v tomto smere predstavuje článok Vladimíra Jancuru v *Pravde* 17. 7. 2014, v ktorom sa odvoláva na vyjadrenia historikov Dušana Kováča a Jána Hlavinku.
- 4 MELZER, Rudolf. *Erlebte Geschichte. Rückschau auf ein Menschenalter Karpatendeutschum. Teil 2: Von 1939 bis 1945 und wie es weiterging*. Viedeň: Karpatendeutsche Landsmannschaft in Österreich, 1996, s. 539. ISBN 9783853742662.
- 5 Národní archiv (ďalej NA) Praha, f. Ministerstvo vnitra – Londýn (ďalej MV-L), kartón (ďalej k.) 119, 2-11-18b. Volksdeutsche se Slovenska, 22. 2. 1945.

obdobia pred druhou svetovou vojnou, s veľkou pravdepodobnosťou do roku 1938.⁶ Vzhľadom na nízke početné stavy „*SS-Verfügungstruppe*“, „*Leibstandarte-SS Adolf Hitler*“ a „*SS-Standarte Deutschland*“ išlo skôr o sporadický jav a do uvedených formácií sa dobrovoľne hlásili osoby zdržiavajúce sa v Nemecku či už ako študenti, alebo ako lacná pracovná sila. Je vcelku možné, že do kontaktu s náborovými miestami prišli v tom čase aj Nemci zo Slovenska (počet osôb sa pohyboval nanajvýš na úrovni jednociferného čísla), no konkrétne doklady, ktoré by podporili túto hypotézu, doposiaľ chýbajú. K dispozícii sú len písomnosti svedčiace o ich službe v Sudetendeutsches Freikorps počas vrcholiacej československej krízy, resp. následného obsadzovania odstúpeného územia jednotkami Wehrmachtu a policajno-bezpečnostnými orgánmi.⁷

Himmlerove slová o krádeži „*germánskej krvi z celého sveta*“⁸ pre ozbrojenú jednotku SS začali naplňať jeho podriadení už na jar 1939. Ako vhodné pole pre tento experiment sa ukazovalo Slovensko, ktoré si 14. marca vykúpilo svoju samostatnosť nemeckou „ochranou“. Tunajšia približne 130-tisícová nemecká menšina logicky priťahovala Himmlerovu pozornosť a už v apríli nariadil verbovanie jej politicky spoľahlivých príslušníkov do radov SS.⁹ Cieľovou skupinou sa spočiatku stávali muži, príslušníci polovojenskej zložky *Freiwillige Schutzstaffel* (FS), odchádzajúci v tisícoch za prácou do Tretej ríše. Šéf SS nariadil ich podchytenie, pričom vytipovaní adepti sa mali podrobiť rasovým a lekárskeym prehliadkam.¹⁰ SS neverbovali len medzi sezónnymi robotníkmi. Vhodné prostredie nachádzali medzi karpatskonemeckými vysokoškolskými poslucháčmi v okupovanom protektoráte. Socializácia v *Zipserdeutsche Pfadfinderschaft*,¹¹

6 WEGNER, Bernd. *Hitlers Politische Soldaten. Die Waffen-SS 1933–1945*. 9. vydanie. Paderborn: Schöningh, 2010, s. 302. ISBN 350676313X. Tiež MILATA, Paul. *Zwischen Hitler, Stalin und Antonescu. Rumäniendeutsche in der Waffen-SS*. 2. vydanie. Köln am Rhein: Böhlau, 2009, s. 35. ISBN 9783412138066.

7 Štátny archív v Bytči, pracovisko Martin, f. Okresný úrad v Martine 1923 – 1945, 3170/1938 prez. BArch Berlín, ehem. BDC, RuSHA-Akte Albert B. Životopis z 31. 10. 1940. Franz Karmasin sa v dočasnom exile vo Viedni koncom septembra 1938 pokúšal sformovať Karpatskondeutsches Freikorps. Pozri BArch Koblenz, NL 1180/42. Záznam z 26. 9. 1938.

8 WEGNER, ref. 6, s. 303.

9 Institut für Zeitgeschichte Mníchov (ďalej IfZ), Fd 33/I, Bl. 3. Lutherov záznam pre R. Likusa z 19. 4. 1939. Himmlerova iniciatíva súvisela pravdepodobne s pobytom II. práporu „*Leibstandarte-SS Adolf Hitler*“ na severozápade Slovenska v druhej polovici marca 1939. Prápor dočasne dislokovaný v Žiline prišiel do kontaktu nielen s miestnymi, ale aj s Nemcami z kremnicko-pravnianskej oblasti. (SNA, f. Národný súd 1945 – 1947 (ďalej NS), Tn ľud 17/1947 – Franz Karmasin, mikrofilm II. A 945. Karmasinov list H. Himmlerovi z 29. 3. 1939).

10 IfZ, Fd 33/III, Bl. 352. Prípís Náčelníka Hlavného úradu SS z 15. 4. 1939.

11 Policajné orgány skupinu zaradňovali medzi „*hackenkreuzlerské hnutie*“. Pozri Štátny archív

konšpiratívnej organizácie blízkej Volkssport, polovojenskej formácie sudetoneemeckých nacionálnych socialistov, na prelome 20./30. rokov ich k členstvu v SS viac-menej predurčovala. Príkladom je minimálne osem mladých mužov študujúcich v Prahe a v Brne, ktorí sa na jar 1939 rozhodli pre vstup do SS. Odtiaľto viedla cesta viacerých v roku 1940 do Waffen-SS.¹²

Heinrich Himmler svoje aktivity neobmedzoval len na ríšske územie. V lete 1939 ich presmeroval priamo na Slovensko. Keďže slovenskú suverenitu považoval skôr za formálnu fasádu, bez vedomia ríšskeho ministerstva zahraničných vecí – Auswärtiges Amt – nariadil náčelníkovi „SS-Oberabschnitt Donau“ Ernstovi Kaltenbrunnerovi sformovať na území „ochraňovaného“ štátu jednotku všeobecných SS.¹³ Ten v júli 1939 podnikol sondážnu cestu do Bratislavy, no narazil na nečakaný odpor vedenia Deutsche Partei (DP). Dôvod bol prozaický: jej vodca Franz Karmasin, skrývajúci sa za porušovanie zvyklostí medzinárodného práva, sa totiž obával straty vplyvu na vývoj straníckych úderiek FS.¹⁴ Heinrich Himmler po tomto nepredvídanom zakopnutí vzhľadom na nariadenie Hitlerovho zástupcu Rudolfa Heßa, zakazujúce nábor slovenských Nemcov do organizácií NSDAP,¹⁵ a ako aj na možné zahraničnopolitické komplikácie načas ustúpil od svojho zámeru.

Vypuknutie druhej svetovej vojny pootvorilo dvere realizácii Himmlerových ďalekosiahlych plánov a zvrátených vízií dokorán. Popri policajno-bezpečnostných úlohách, „upevňovaní nemectva“ – t. j. presídľovaní „*Volksdeutsche*“ a deportáciách, neskôr likvidácii rasovo menejcenných etník,¹⁶ kládol dôraz na budovanie ozbrojených oddielov SS, známych od zimy 1939/1940 pod názvom Waffen-SS.¹⁷ Hlavnou skupinou pri nábore do jednotiek nemali byť vzhľadom na obmedzenia zo strany Hlavného veliteľstva brannej moci (OKW) ríšski, ale etnickí Nemci a príslušníci tzv. germánskych národov (Holanďania, Flámi, Dáni, Nóri a Švédi). Títo sa vymykali akejkol'vek kontrole Wehrmachtu, a zároveň

(ďalej ŠA) Košice, f. Policajné riaditeľstvo Košice – Odbočka spravodajskej ústredne, k. 139, Zús 16/16/2.

12 BArch Berlín, ehem. BDC, PK-Akte Tibor K. a PK-Akte Karl K.

13 BArch Berlín, NS 19/218, Bl. 27. Prípís Osobného štábu ríšskeho vodcu SS G. Bergerovi z 15. 6. 1939; NS 34/86, Bl. 17-18. Kaltenbrunnerov list W. Schmittovi z 13. 6. 1941. *Akten zur deutschen auswärtigen Politik 1918–1945* (ďalej ADAP). Serie E: 1941–1945, Band V, Göttingen 1978, dokument 19, s. 36.

14 SCHVARC, Michal. „Úderka a výchovný nástroj hnutia“ – Freiwillige Schutzstaffel – Dobrovoľné ochranné oddiely Deutsche Partei. In *Vojenská história*, 2009, roč. 13, č. 1, s. 58. ISSN 1335-3314.

15 BArch Berlín, R 142/2a. Prípís hlavného velenia SA z 13. 11. 1939.

16 Pozri ALY, Götz. „*Konečné řešení*“. *Přesun národů a vyhlazení evropských Židů*. Praha: Argo, 2006. ISBN 8072038338.

17 Ku genéze pojmu Waffen-SS pozri WEGNER, ref. 6, s. 127-129.

predstavovali bohatý rezervoár pre Himmlerovu ideu Waffen-SS ako protiváhy konzervatívnej armády. Po okupácii krajín západnej a severnej Európy odpadli zahraničnopolitické prekážky a zasahovanie do suverenity satelitných štátov a spojencov strednej, resp. juhovýchodnej Európy nevnímal ako nejaký zásadný problém.

Verbovanie etnických Nemcov do Waffen-SS je úzko spojené s osobou Gottloba Bergera, náčelníka Doplnovacieho úradu v Hlavnom úrade SS a od 1. apríla 1940 šéfa Hlavného úradu SS.¹⁸ Hoci vstúpil do „čierneho rádu“ pomerne neskoro (1936), v jeho hierarchii sa rýchlo etabloval a postupoval čoraz vyššie. „*Generál virvar*“,¹⁹ ako ho prezývali spolupracovníci aj odporcovia, sa stal jedným z najbližších Himmlerových ľudí. Bol to práve G. Berger, kto upriamil pozornosť ríšskeho vodcu na tento ľudský potenciál a usiloval sa ho využiť pre potreby Waffen-SS.²⁰ Za svoje výsledky si za krátky čas vyslúžil Himmlerovu priazeň, čo sa prejavilo nielen poverovaním ďalšími funkciami,²¹ ale aj vysokými vojenskými či straníckymi vyznamenaniami. V polovici roku 1943 mu za nábor „Volksdeutsche“ a dobrovoľníkov spomedzi „germánskych“ Európanov Adolf Hitler udelil Nemecký kríž v striebre.²²

Gottlob Berger sa pustil do získavania etnických Nemcov z juhovýchodnej Európy pre ozbrojené jednotky SS už krátko po napadnutí Poľska. Prvá fáza náboru trvajúca do prelomu rokov 1941/1942 prebiehala *de facto* ilegálnou cestou. Otvorená forma nebola možná, pretože H. Himmlerovi s G. Bergerom chýbal oficiálny súhlas dotknutých vlád. Ako zásterka SS poslúžilo verbovanie cudzích štátnych príslušníkov nemeckej národnosti na sezónne práce do Tretej ríše. Ďalší zdroj pre vytváranie záloh predstavovali etnickí Nemci zdržiavajúci sa území Nemecka. Po registrácii mali byť urýchlene daní k dispozícii „SS-Verfügungstruppe“.²³ Takýmto spôsobom sa na jeseň 1939 dostali k formáciám SS

-
- 18 SCHOLTYSECK, Joachim. Der »Schwabenherzog« Gottlob Berger, SS-Obergruppenführer. In KISSENER, Michael – SCHOLTYSECK, Joachim (eds.). *Die Führer der Provinz: NS-Biographien aus Baden und Württemberg*. Konstanz: Universitätsverlag, 1997, s. 77. ISBN 3879405662; REMPEL, Gerhard. Gotlob Berger. »Ein Schwabengeneral der Tat«. In SMELSER, Ronald – SYRING, Enrico (eds.). *Die SS: elite unter dem Totenkopf. 30 Lebensläufe*. Paderborn: Schöningh, 2000, s. 47-48. ISBN 3506785621.
- 19 WEISS, Hermann (ed.). *Biographisches Lexikon zum Dritten Reich*. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuch, 2002, s. 38. ISBN 3596130867.
- 20 HÖHNE, Heinz. *Der Orden unter dem Totenkopf. Die Geschichte der SS*. 9. vydanie. Augsburg: Weltbild Verlag, 1992, s. 424-425. ISBN 3893505490. Tiež LONGERICH, Peter. *Heinrich Himmler. Biographie*. Mnichov: Pantheon, 2010, s. 516. ISBN 9783570551226.
- 21 Podrobnejšie pozri SCHOLTYSECK, ref. 18 a REMPEL, ref. 18.
- 22 BArch Berlín, ehem. BDC, SSO-Akte Gottlob Berger. Himmlerov ďalekopis G. Bergerovi z 30. 6. 1943.
- 23 IfZ, Fd 33/I, Bl. 4. Nariadenie župného vedenia NSDAP Niederdonau č. 21/39 z 9. 9. 1939.

občania Juhoslávie,²⁴ Maďarska,²⁵ Rumunska²⁶ a ojedinele aj Slovenska.²⁷ Na prelome rokov 1939/1940 pribudli ďalší karpatskí Nemci, tentoraz už za iných okolností.

Po stroskotaní pôvodného zámeru na Slovensku sa H. Himmler s Karmasinovým nesmelým súhlasom²⁸ rozhodol využiť vládne nariadenie s mocou zákona č. 311/1939 Sl. z. o FS z konca decembra 1939, konkrétne odsek 1 § 4. Tento pripúšťal vznik Einsatztruppe (ET), ktorej príslušníci mali plniť bližšie nešpecifikované „osobitné úlohy“.²⁹ Vágne sformulovaná pasáž umožnila H. Himmlerovi s aktívnym Bergerovým pričinením pretvoriť tento doposiaľ na papieri existujúci útvar za necelý rok na prápor a využiť ho ako záložnú jednotku pre povolávanie do Waffen-SS. Dohľad nad ňou prevzali velitelia dosadení priamo z Nemecka. Obaja (Ernst Fuß, Heinz Riegler) boli dôstojníkmi SS³⁰ a spoľahlivo plnili Bergerove, resp. Kaltenbrunnerove inštrukcie. Heinz Riegler za svojho vyše dvojročného pôsobenia na Slovensku urobil z práporu ET poslušný nástroj SS, pre kandidátov na členstvo zaviedol rasové kritériá „čierneho rádu“ a jeho príslušníci mohli uzatvárať manželstvo len s povolením H. Himmlera, resp. Hlavného rasového a osídľovacieho úradu SS (RuSHA).³¹ Súčasne dokázal umne eliminovať aj Karmasinov narastajúci odpor spôsobovaný čoraz viditeľnejšou exklúziou ET.³² Svojím konaním si vyslúžil viackrát pochvalu svojich nadriadených vo Viedni i v Berlíne.³³

24 LONGERICH, ref. 20, s. 518.

25 SPANNENBERGER, Norbert. *Der Volksbund der Deutschen in Ungarn 1938–1944 unter Horthy und Hitler*. 2. vydanie. Mníchov: R. Oldenbourg Verlag, 2005, s. 310. ISBN 3486567101. Porovnaj TILKOVŠZKY, Loránt. Die Werbeaktionen der Waffen-SS im Ungarn. In *Acta Historica Scientiarum Hungaricae*, 1974, roč. 20, s. 139.

26 MILATA, ref. 6, s. 50-51, 55.

27 BArch Berlín, ehem. BDC, RuSHA-Akte Wilhelm U. Životopis z 8. 10. 1942. RuSHA-Akte Gustav A. Životopis z 26. 10. 1944.

28 Slovenský národný archív Bratislava (ďalej SNA), f. Alexandrijský archív, mikrofilm II. C. 982, 9 401 950-951. Spáva pobočky SD Bruck/Leitha SD-LA Viedeň z 21. 12. 1939.

29 Vládne nariadenie s mocou zákona č. 311/1939 Sl. z. o Freiwillige Schutzstaffel a Deutsche Jugend z 21. 12. 1939.

30 BArch Berlín, f. ehem. BDC, SSO-Akte Ernst Fuß; SSO-Akte Heinz Riegler.

31 BArch Berlín, R 142/2a. Rieglerov dopyt na RuSHA z 18. 1. 1941; NS 2/88, Bl. 66. Prípis Sippenamt-u zo 7. 8. 1941. SNA, f. 116-5-2/240. Rieglerovo nariadenie vo veci uzatvárania manželstva príslušníkov ET z 13. 5. 1941.

32 BROSZAT, Martin. Heranziehung von slowakischen Staatsbürgern deutscher Volksgemeinschaft zum Dienst in der Waffen-SS. In *Gutachten des Instituts für Zeitgeschichte*. Mníchov: Institut für Zeitgeschichte, 1958, s. 414.

33 BArch Berlín, f. ehem. BDC, SSO-Akte Heinz Riegler. Bergerov prípis W. Schmittovi z 15. 10. 1941. Nagelerovo osobné hodnotenie z 25. 9. 1942. Prípis VoMi Hlavnému personálnemu úradu SS zo 17. 6. 1943. Lorenzov list R. Quernerovi z 31. 12. 1943.

Sotva vyšlo uvedené vládne nariadenie, začal sa Berger veľmi intenzívne zaoberať o nové možnosti náboru. Neprekážal mu ani fakt, že veľká časť potenciálnych aspirantov sa nachádzala v Nemecku a Karmasin mu nemal prakticky nikoho vhodného ponúknuť.³⁴ Šéfovi Doplňovacieho úradu Waffen-SS to vôbec neprekážalo. V januári 1940 preverili jeho ľudia 109 mužov zo Slovenska, pričom 52 z nich sa prihlásilo dobrovoľne do vojenskej služby a ďalší šiesti boli pridelení k „*SS-Verfügungstruppe*“.³⁵ Výcvik veľkej časti prvej skupiny (42 osôb) prebiehal v rámci 4. „*SS-Totenkopfstandarte*“ v Prahe. V marci 1940 plánoval G. Berger uskutočniť ďalšie odvody priamo na Slovensku. Zo 400 vyhladených uchádzačov³⁶ odišlo koncom marca 1940 na výcvik do Prahy 20 – 30,³⁷ v polovici apríla ďalších 73 dobrovoľníkov.³⁸ Začiatkom mája síce Waffen-SS viedli vo svojej evidencii 83 slovenských Nemcov,³⁹ no reálne bol ich počet, čo potvrdzujú citované dokumenty, vyšší. Možno predpokladať, že do štatistík sa nedostali tí, ktorí sa zúčastňovali osemtyždňových výcvikových kurzov a po ich absolvovaní sa vracali späť na Slovensko,⁴⁰ ako aj tí, ktorí medzitým získali ríšske občianstvo.⁴¹

Nábor napriek Karmasinovej nevôli pokračoval ďalej rýchlym tempom. Umožnili ho sfunkčnenie ET, príchod Bergerovho zomocnenca E. Fuša k jednotke v polovici mája a uvedenie do funkcie veliteľa koncom augusta 1940.⁴² Ďalekosiahle dôsledky mal tiež Himmlerov rozkaz vybudovať ET o sile práporu.⁴³ Tieto kroky vopred určili jej poslanie záložnej formácie pre doplňovanie Waffen-SS. Boli presne v súlade s Bergerovými návrhmi zo začiatku augusta 1940 vytvoriť ešte viac nemecké menšiny nielen v juhovýchodnej Európe, ale aj na os-

34 SNA, f. 116-40-3/70. Karmasinov list G. Bergerovi z 23. 12. 1939.

35 BArch Berlín, NS 19/3520, Bl. 229. Bergerov prípis H. Himmlerovi z 30. 1. 1940.

36 BArch Berlín, NS 19/3888, Bl. 152. Bergerov prípis H. Himmlerovi z 21. 2. 1940.

37 IfZ, Nürnberger Dokumente, NO-3364. Ďalekopis viedenského Doplňovacieho úradu Waffen-SS 4. „*SS-Totenkopfstandarte*“ v Prahe z 30. 3. 1940.

38 BArch Berlín, NS 19/3888, Bl. 132. Bergerova správa H. Himmlerovi zo 16. 4. 1940.

39 KLIETMANN, Kurt-Gerhard. *Die Waffen-SS. Eine Dokumentation*. Osnabrück: Verlag „Der Freiwillige“, 1965, s. 499-501.

40 Pozri Archiv bezpečnostných složek Praha (ďalej ABS), Z-10-P-15/1/21. Karmasinov prípis Bergerovi z 1. 3. 1940.

41 Pozri BArch Berlín, NS 19/3521, Bl. 271. Bergerov prípis H. Himmlerovi z 20. 4. 1940.

42 SNA, f. 116-40-3/69. Karmasinovo hlásenie G. Bergerovi z 15. 5. 1940; f. 116-4-1/170. Rozkaz krajinského veliteľstva FS F/1-40 z 23. 8. 1940. BArch Berlín, chem. BDC, SSO-Akte Ernst Fuß. Prípis Hlavného personálneho úradu SS Hlavnému veliteľskému úradu SS zo 14. 12. 1940.

43 KAISER, Johann. *Die Politik des Dritten Reiches gegenüber der Slowakei 1939–1945. Ein Beitrag zu Erforschung der nationalsozialistischen Satellitenpolitik in Südosteuropa*. Dizertačná práca. Bochum 1969, s. 437.

tatných kontinentoch.⁴⁴ V tomto kontexte je preto potrebné vnímať ďalší nárast počtu slovenských Nemcov v ozbrojených oddieloch SS. Koncom septembra 1940 sa ich v kmeňových jednotkách Waffen-SS nachádzalo 93. Okrem toho 117 príslušníkov ET prešlo dvojmesačným výcvikom u záložných plukov SS v Prahe, vo Viedni a v Brne, 24 študentov zase v Krakove. Ďalších 30 ET-manov sa chystalo pred slovenskou armádou uprednostniť dobrovoľne Waffen-SS,⁴⁵ keďže Nemci boli okrem „vlastných“ jednotiek v slovenskej armáde zaraďovaní aj do nepopulárnej vojenskej pracovnej služby či k jednotkám s prevahou majoritného obyvateľstva.⁴⁶

Neprestajne rastúci počet slovenských štátnych príslušníkov nemeckej národnosti vo Waffen-SS spôsoboval čoraz viac problémov. Azda najpálčivejší predstavoval ilegálny odchod mužov v odvodovom veku za hranice republiky. V zmysle platných predpisov, najmä branného zákona,⁴⁷ boli považovaní za zbehov a hrozil im najvyšší trest. Z tohto dôvodu G. Berger tlačil nepriamo cez svoje páky na nemecké vyslanectvo, aby dosiahlo tichý súhlas Bratislavy s nábormom a aby sa čas strávený vo Waffen-SS započítal ako prezenčná služba v slovenskej armáde.⁴⁸ Minister Ferdinand Čatloš po sérii rokovaní napokon ustúpil požiadavkám SS, vyhlásiac pre odíencov „generálny pardon“. Po návrate na Slovensko si však mali odsľúžiť v armáde ešte štyri mesiace navyše.⁴⁹ Tento dohovor slúžil ako báza pre verbovanie do konca októbra 1942.

Druhým, nemenej závažným problémom sa ukázali vzťahy s Auswärtiges Amtom. Ríšsky minister zahraničných vecí Joachim von Ribbentrop považoval totiž ilegálne náborové akcie v spojeneckých krajinách juhovýchodnej Európy za vedomé obchádzanie svojho rezortu. Postupná infiltrácia ministerstva SS, nerešpektovanie vymedzených kompetencií a svojvoľné aktivity Himmlerovho rozvetveného aparátu v zahraničí viditeľne nastrbovali vzájomnú spoluprácu.⁵⁰

44 WEGNER, ref. 6, s. 311; LONGERICH, ref. 20, s. 516.

45 SNA, f. Alexandrijský archív, mikrofilm II. C. 982, 9 401 965. Fušova správa mimoriadnemu splnomocnencovi ríšskeho vodcu SS a náčelníka nemeckej polície pri nemeckom vyslancovi v Bratislave L. Hahnovi z 25. 9. 1940.

46 BAKA, Igor. Vznik a výstavba slovenskej armády (marec 1939 – október 1940). In PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov: Universum, 2007, s. 216-217. ISBN 9788080686697; BAKA Igor. *Politický systém a režim Slovenskej republiky v rokoch 1939 – 1940*. Bratislava: Vojenský historický ústav, 2010, s. 212. ISBN 9788096937592.

47 Branný zákon Slovenskej republiky č. 20/1940 Sl. z. z 18. 1. 1940.

48 KAISER, ref. 43, s. 437.

49 ŠA Banská Bystrica, f. Štátny policajný úrad Zvolen, k. 3, Vec 407/2578/40 prez.

50 WEITKAMP, Sebastian. *Braune Diplomaten. Horst Wagner und Eberhard von Thadden als Funktionäre der »Endlösung«*. Bonn: Dietz Verlag, 2008, s. 121. ISBN 9783801241780.

Napätie kulminovalo najmä na prelome rokov 1940/1941, keď sa SS výraznou mierou angažovali v januári 1941 v pokuse Železnej gardy Horiu Sima o štátny prevrat v Rumunsku.⁵¹ Nesúlad záujmov sa objavil aj na Slovensku. Auswärtiges Amt dal SS viackrát najavo, kto je hlavným aktérom nemeckej politiky v „ochraňovanom“ štáte. Hoci J. von Ribbentrop reagoval veľmi citlivo na zasahovanie do okruhu svojej pôsobnosti, netrúfal si na otvorený konflikt s očividne vplyvnejším Himmlerovým impériom.⁵²

Situáciu komplikoval aj Karmasinov vzdorovitý postoj, ku ktorému sa pridala krajinský veliteľ FS Walter Donath. Obaja videli v ET nebezpečný precedens naštartovania procesu rozpadu úderiek Deutsche Partei. Súčasne sa obávali, že by mohli stratiť úplne kontrolu nad vývojom práporu, a množiace sa sťažnosti na porušovanie disciplíny jeho príslušníkmi sa usilovali využiť na oslabenie vplyvu SS. Vodca slovenských Nemcov dokonca neváhal pohroziť ani zrušením ET,⁵³ čím si vyslúžil mimoriadne ostrú kritiku šéfa Hlavného úradu SS. Podľa G. Bergera tým jednoznačne sabotoval úsilie vybudovať z ET záložnú jednotku Waffen-SS.⁵⁴ Karmasin, šípiaci možnosť vyhrotenia sporu, zaujal pred svojim *de facto* najvyšším nadriadeným H. Himmlerom rovnaké stanovisko ako v lete 1939: na jednej strane schvaľoval výcvik a nábor svojich ľudí pre SS, no na druhej strane považoval Bergerov plán za citlivé oklieštenie suverenity Bratislavy.⁵⁵ Pravda, na nej mu v zásade nezáležalo, len ju využíval ako štít, za ktorý sa mohol podľa potreby skrývať. Prestrelka napokon nemala víťaza. Ríšsky vodca SS musel vzhľadom na rysujúci sa konflikt so Zahraničným úradom zotrvať pri *statu quo*.⁵⁶ Zmena nastala jedine na poste veliteľa ET. Agilného E. Fußa vystriedal k 1. januáru 1941 ešte ráznejší H. Riegler.⁵⁷ Mladý Rakúšan, člen ilegálnej NSDAP od roku 1929 a príslušník SS od novembra 1932,⁵⁸ mal byť zárukou

51 ANGRICK Andrej. V zväčšenej 11. armády. Operační skupina D. In PAUL, Gerhard – MALLMANN, Klaus-Michael (eds.). *Gestapo za druhej svetovej války. „Domáci fronta“ a okupovaná Evropa*. Praha: Academia, 2010, s. 520-523. ISBN 9788020018564; WILDT, Michael. *Generation des Unbedingten. Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*. 2. vydanie. Hamburg: Hamburger Edition HIS Verlag, 2008, s. 398-399. ISBN 3930908751.

52 WEITKAMP, ref. 50, s. 129-132.

53 SNA, f. 116-4-1/76. Karmasinov záznam z 21. 10. 1940 určený pre W. Donatha.

54 IfZ, MA 306, 2 593 718. Bergerov prípis H. Himmlerovi z 12. 12. 1940.

55 KRÁL, Václav (ed.). *Die Deutschen in der Tschechoslowakei 1933–1947. Dokumentensammlung. Acta occupationis Bohemiae et Moraviae*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1964, dokument 330, s. 435-436.

56 KAISER, ref. 43, s. 439-440.

57 BArch Berlín, ehem. BDC, SSO-Akte Ernst Fuß. Bergerov prípis Hlavnému personálnemu úradu SS 12. 12. 1940; SSO-Akte Heinz Riegler. Kaltenbrunnerov prípis W. Schmittovi z 23. 12. 1940.

58 BArch Berlín, ehem. BDC, RuSHA-Akte Heinz Riegler. Životopis z 9. 10. 1938.

zachovania autonómneho postavenia jednotky a zmarenia Karmasinových obštrukcií.

Okamžite po príchode na Slovensko sa H. Riegler pustil veľmi energicky do plnenia úloh. Umným spôsobom sa mu podarilo vymanévrovať F. Karmasina a ET podriaadiť záujmom SS. Už v januári 1941 zaviedol pre príslušníkov ET povinne „Verlobungs- und Heiratsbefehl“.⁵⁹ V praxi to znamenalo, že o ich zasúbení a sobáši rozhodoval od tohto momentu H. Himmler, resp. RuSHA.⁶⁰ Pre nábor do ET a Waffen-SS začali platiť prísne rasové kritériá. Odvody sa konali raz kvartálne. Žiadani boli mladí, politicky spoľahliví 17- až 32-roční, neskôr až 35-roční ľudia, s minimálnou výškou 168 – 170 cm, bez akýchkoľvek zdravotných hendikepov. Previerky sa nemali obmedzovať len na príslušníkov FS, ale mali sa týkať celej nemeckej mužskej populácie predmetného veku.⁶¹ Odvody priniesli nové prírastky: v 2. polroku 1941 odišlo do Waffen-SS 127 dobrovoľníkov, ďalších 117 kandidátov vyhovelo po rasovo-zdravotnej stránke a čakalo na povolávací rozkaz.⁶² Bokom nezostávali ani osoby zamestnané v ríši. Koncom februára 1942 slúžilo vo Waffen-SS 932 slovenských Nemcov: 532 príslušníkov ET a 400 dobrovoľníkov zverbovaných priamo v Nemecku. V štatistikách sa objavili už aj negatívne čísla: 23 mužov padlo, 51 utrpelo zranenie.⁶³ Riegler si za svoje počínanie vyslúžil od Bergera slová uznania a návrh na povýšenie.⁶⁴ Očakávania svojich šéfov teda splnil do bodky a svoje schopnosti mal preukázať aj pri náborovej akcii koncom roku 1942.

59 BArch Berlín, f. R 142/2a. Rieglerov dopyt na RuSHA z 18. 1. 1941.

60 K inštitútu »Verlobungs- und Heiratsbefehl« pozri SCHWARZ, Gudrun. Das SS-Herrenmenschenpaar. In KRAMER, Helgard (ed.). *Die Gegenwart der NS-Vergangenheit*. Berlín: Philo, 2000, s. 304-313. ISBN 9783825701796; HEINEMANN, Isabel. »Rasse, Siedlung, deutsches Blut«. *Das Rasse- und Siedlungshauptamt der SS und die rassenpolitische Neuordnung Europas*. Göttingen: Wallstein Verlag, 2003, s. 50-59. ISBN 9783892446231; LONGERICH, ref. 20, s. 371-378.

61 SNA, f. 125-27-4/43. Donathov prípis A. Grossovi z 18. 2. 1941; f. 116-5-2/304-305. Práporový rozkaz ET 5/41 z 20. 2. 1941; f. 116-5-2/259-260. Práporový rozkaz ET 12/41 z 28. 7. 1941; f. 116-5-3/62-63. Práporový rozkaz ET 19/41 zo 17. 12. 1941.

62 SNA, f. 116-16-2/204-211. Rieglerova správa za 2. polrok 1941.

63 SNA, f. 116-37-3/59. Štatistický prehľad osôb nemeckej národnosti v aktívnej vojenskej službe z 23. 2. 1942.

64 BArch Berlín, ehem. BDC, SSO-Akte Heinz Riegler. Bergerov prípis W. Schmittovi z 15. 10. 1941. Samotný H. Riegler po roku pôsobenia pri ET mohol spokojne konštatovať: „*Máme za sebou síce veľa nepríjemností a sporov, ale zato sa nám úspešne podarilo vytvoriť pevnú organizáciu úderného práporu. Všetky podstatné prekážky sme odstránili a naša pozícia je, ako sa zdá, pevná. Neústupčivosť pri sledovaní našich cieľov... sa vyplatila.*“ (SNA, f. NS, Tn ľud 13/1946 – Otomar Kubala, mikrofilm II. A 922. Rieglerov denníkový záznam z 3. 1. 1942).

Stroskotanie bleskovej vojny a prechod na zdĺhavú zdroje vyčerpávajúcu vojnu na prelome rokov 1941/1942 nútili špičky nacionálsocialistického režimu mobilizovať čoraz väčšie ľudské rezervy. Platilo to predovšetkým pre Waffen-SS, ktoré počas prvej fázy útoku na ZSSR zaznamenali vysoké straty.⁶⁵ Himmlerova pozornosť sa preto ešte viac sústredila na nemecké menšiny strednej/juhovýchodnej Európy. Rámec príprav širšej náborovej akcie v tomto priestore naznačil ich vodcom v hrubých kontúrach pravdepodobne už začiatkom novembra 1941.⁶⁶ Ďalšie podrobnosti, vzhľadom na požadovaných 60 000 dobrovoľníkov cudzej štátnej príslušnosti, musel chtiac-nechtiac dolaďovať s Ribbentropovým ministerstvom zahraničných vecí. Predbežne sa dohodovorili na nasledovných modalitách: osoby slúžiace medzitým vo Waffen-SS mali byť zahrnuté do stanoveného kontingentu, noví dobrovoľníci nemali prísť o svoje pôvodné občianstvo, Nemecko malo zabezpečiť vyplácanie podpôr rodinným príslušníkom, nábor mal byť v kompetencii vedenia menšiny, odvody zas patrili SS a dohoda o náboře v jednotlivých krajinách mala mať charakter medzištátnej zmluvy.⁶⁷

Zahrančný úrad, menovite štátny podsekretár Martin Luther, nevidel nejaké väčšie prekážky pri presadení uvedených požiadaviek pri rokovaníach s vládami krajín dunajsko-karpatského priestoru. Len v prípade Maďarska a Rumunska, kde žilo najviac etnických Nemcov, počítal s možnosťou vyvinutia väčšieho diplomatického nátlaku. Otázka prípadného poskytnutia ríšskeho občianstva sa mala definitívne doriešiť po vojne a pri rodinných podporách žiadal presadiť sadzby platné v ríši, čo neskôr skomplikovalo rokovania v Maďarsku a na Slovensku. S najväčším počtom budúcich vojakov Berlín kalkuloval vcelku logicky v Maďarsku a v Rumunsku, ďalej v Chorvátsku a v okupovanom srbskom Banáte. Ani verbovaní na Slovensku, ako M. Luther v zázname pre ministra J. von Ribbentropa uviedol, nestálo „*nič v ceste*“.⁶⁸

Na začiatku roku 1942 prebiehal nábor na Slovensku stále v medziach tichého súhlasu štátnych orgánov z druhej polovice novembra 1940. Tichá tolerancia vojenskej služby vo Waffen-SS zo strany Tukovho kabinetu znamenala, že ET mohla naďalej plniť svoju funkciu záložnej jednotky. Lenže práve na prelome rokov 1941/1942 začala narážať na svoje limity. Aj z tohto dôvodu sa H. Him-

65 WEGNER, ref. 6, s. 283.

66 WITTE, Peter – WILDT, Michael – VOIGT, Martina – POHL, Dieter – KLEIN, Peter – GERLACH, Christian – DIECKMANN, Christopf – ANGRICK, Andrej (eds.). *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/42*. Hamburg: Hamburger Edition HIS Verlag, 1999, záznam zo 6. 11. 1941, s. 256. ISBN 9783767213296.

67 SPANNENBERGER, ref. 25, s. 315; MELZER, Rudolf. Wehrdienst der Karpatendeutschen in der Waffen-SS von 1939 bis 1945. In *Karpaten Jahrbuch*, 1995, roč. 46, s. 60-61.

68 Politisches Archiv Auswärtigen Amtes Berlín (ďalej PA AA), R 100981. Lutherov záznam zo 2. 1. 1942.

mler rozhodol rozšíriť veľkú náborovú akciu aj o Slovensko. Vodca Deutsche Partei už toľkým nadšením z tejto myšlienky neprekypoval a prikláňal sa skôr k alternatíve verbovania v obmedzenom rozsahu. Obával sa totiž, že v opačnom prípade by mohlo dôjsť k závažnému „oslabeniu národnej skupiny“,⁶⁹ čo v podstate nahrávalo do kariet silne nacionálne podfarbenému ľudáckemu režimu. Zahraničný úrad zotrvávajúci na pozíciách podpory a udržania jednotlivých nemeckých menšín v juhovýchodnej Európe⁷⁰ sa spočiatku postavil na Karmasinovu stranu. Schvaľoval nielen zachovanie doterajšieho *statu quo*, ba dokonca v rozpore s plánmi SS⁷¹ sa ani nevyslovil za regrutovanie medzi slovenskými Nemcami zamestnanými v Tretej ríši.⁷²

Postoj Ribbentropovho ministerstva sa ale v priebehu roku 1942 postupne menil. Zásadný vplyv na myslenie Wilhelmstrasse malo rozhodnutie OKW z mája 1942. Od tohto momentu totiž spadali odvody etnických Nemcov v juhovýchodnej Európe výlučne do kompetencie Waffen-SS.⁷³ Vychádzajúc z armádneho výnosu nestálo H. Himmlerovi nič v ceste, aby si prostredníctvom ústredia pre riadenie činnosti nemeckých menšín – Volksdeutsche Mittelstelle (VoMi) – v júli vynútil od ich jednotlivých vodcov faktické zavedenie vojenskej služby v SS: „Nemeckým národným skupinám na juhovýchode ako celku musí byť jasné, že vojenská povinnosť nevyplýva zo zákonných noriem, ale zo železného zákona ich národnej príslušnosti, a síce vo veku 17 až 50, v prípade potreby až 55 rokov.“⁷⁴ Tým sa otvorila cesta pre verbovanie vo veľkom aj na Slovensku, pričom proklamovaná dobrovoľnosť, ako to vyplýva z citovaného dokumentu, zostala len obyčajnou zásterkou. Zahraničný úrad podnikol pre úspešnú realizáciu náborovej akcie všetky potrebné diplomatické kroky. Spočiatku však stál stranou, pretože G. Berger rozbehol prípravu predbežne bez vedomia ríšskeho ministerstva zahraničných vecí.

Plán vedenia SS – naverbovať počas augusta/septembra 1942 medzi slovenskými Nemcami vo veku 18 – 40 rokov 5 000 mužov⁷⁵ – mohol prekaziť opäť F. Karmasin. Hoci mu VoMi Himmlerov príkaz tlmočila, zostal predpokladaným

69 PA AA, R 101 012. Ludinov telegram AA z 21. 1. 1942.

70 ADAP, Serie E, Band V, dokument 19, s. 36.

71 BArch Berlín, NS 31/154, Bl. 379. Prípís Doplnovacieho úradu Waffen-SS vo veci zaradovania etnických Nemcov do Waffen-SS zo 4. 2. 1942.

72 PA AA, R 101012. Lutherov telegram nemeckému vyslanectvu v Bratislave z 29. 1. 1942.

73 SUNDHAUSSEN, Holm. Zur Geschichte der Waffen-SS in Kroatien 1941 – 1945. In *Südost-Forschungen*, 1971, roč. 30, s. 182; CASAGRANDE, Thomas. *Die volksdeutsche SS-Division »Prinz Eugen«*. Die Banater Schwaben und die nationalsozialistischen Kriegsverbrechen. Frankfurt am Main: Campus Verlag, 2003, s. 199. ISBN 9783593372341.

74 SUNDHAUSSEN, ref. 73, s. 184. Tiež MELZER, ref. 67, s. 61.

75 PA AA, R 101 012. Besendorferov záznam z 1. 8. 1942.

rozsahom náboru očividne zaskočený. Okamžite o ňom informoval vyslanectvo, nemeckú vojenskú misiu a aj VoMi, poukazujúc na hroziacu „*totálnu demon-táž*“⁷⁶ ekonomických pozícií nemeckej menšiny na úkor Slovákov⁷⁷ ako možný dôsledok akcie. Do úvahy mali preto v prvom rade prichádzať vojaci nemeckej národnosti aktívne slúžiaci v slovenskej armáde, a to s odôvodnením, že ani „*pri čo najprísnejšom prečesaní národnej skupiny*“⁷⁸ by odvodové komisie SS nedosiahli očakávaný výsledok. Takto formulované zásadné pripomienky nútili hľadať kompetentné berlínske orgány čo najschodnejšie riešenie. Zahraničný úrad, Hlavný úrad SS a VoMi si napokon osvojili jeho návrh a rozhodli sa ho rozšíriť o brancov a záložníkov vo veku 17 – 40 rokov.⁷⁹

Úloha presondovať stanovisko slovenských miest pripadla rovnako ako v prípade Chorvátska a Maďarska ríšskej diplomacii. To ale neznamenalo, že G. Berger zostal nečinný. Naopak, cez svoje rôzne kanály tlačil na Ribbentropov rezort⁸⁰ a domáhal sa čo najrýchlejšieho uskutočnenia náborovej akcie. S jej spustením počítal už v polovici augusta.⁸¹ A keď sa veci nepohýnali správnym smerom a najneskôr stanovený termín (1. september 1942) verbovania sa nezdružateľne blížil, opäť urgoval, intervenoval a vyhrážal sa.⁸² Dosiahol však tým úplne opačný efekt. Ríšsky minister zahraničia – aj v súvislosti s Bergerovým svojvoľným počínaním v Chorvátsku⁸³ – rozbehnutú náborovú mašinériu Hlavného úradu SS celkom nečakane zastavil.⁸⁴ Podiel na Ribbentropovom rozhod-

76 SNA, f. NS, Tn ľud 17/1947 – F. Karmasin, mikrofilm II. A 946. Karmasinov prípis VoMi zo 4. 8. 1942.

77 LIPTÁK, Ľubomír. *Franz Karmasin opäť na scéne*. Bratislava: Vydavateľstvo politickej literatúry, 1962, s. 43-44; KOVÁČ, Dušan. *Nemecko a nemecká menšina na Slovensku (1871 – 1945)*. Bratislava: Veda, 1991, s. 180. ISBN 9788022401555.

78 SNA, f. NS, Tn ľud 17/1947 – F. Karmasin, mikrofilm II. A 946. Karmasinov prípis VoMi zo 4. 8. 1942.

79 SNA, f. NS, Tn ľud 17/1947 – F. Karmasin, mikrofilm II. A 946. Prípis VoMi F. Karmasinovi zo 6. 8. 1942.

80 PA AA, R 101012. Lutherov záznam určený pre J. von Ribbentropa zo 17. 8. 1942.

81 BArch Berlín, NS 19/1629, Bl. 23-24. Bergerov d'alekopis Himmlerovmu osobnému štábu zo 14. 8. 1942.

82 PA AA, R 100993. Bergerov prípis M. Lutherovi z 25. 8. 1942. BArch Berlín, NS 19/1629, Bl. 43. Bergerov d'alekopis K. Wolffovi z 21. 8. 1942; Bl. 44. Bergerov prípis H. Himmlerovi z 26. 8. 1942.

83 SUNDHAUSSEN, ref. 73, s. 185.

84 SNA, f. NS, Tn ľud 17/1947 – F. Karmasin, mikrofilm II. A 946. Gmelinov záznam z 28. 8. 1942. Pozri tiež SNA, f. 116-7-4/159. Nariadenie Hlavného organizačného úradu DP z 29. 8. 1942. G. Berger vydal 26. 8. 1942 Nagelerovi inštrukciu „*s vedením nemeckej národnej skupiny v Maďarsku a na Slovensku prerokovať a pripraviť všetky náborové opatrenia, aby sa po udelení súhlasu mohlo okamžite začať a dobrovoľníkov čo najrýchlejšie prepraviť do riše*“. (PA AA, R 100993.)

nutí mal s veľkou pravdepodobnosťou aj najvyšší predstaviteľ VoMi Werner Lorenz. Ten vnímal Bergerovu činnosť medzi „Volksdeutsche“ ako oslabovanie pozícií vlastného úradu a usiloval sa týmto spôsobom uchopiť nanovo stratenú iniciatívu.⁸⁵ Krátke intermezzo ukončila dohoda uzatvorená 29. augusta 1942 medzi G. Bergerom a W. Lorenzom o modalitách náboru príslušníkov nemeckých menšín z juhovýchodnej Európy do Waffen-SS,⁸⁶ od ktorej si šéfovia VoMi a diplomacie sľubovali lepšiu kontrolu aktivít SS.

Dohoda tvorila platformu aj pre Slovensko. Krátko nato sa sprostredkovania rokovani s Tukovým kabinetom ujal Auswärtiges Amt prostredníctvom svojho bratislavského zastupiteľstva. Pre lepšiu koordináciu postupu medzi Wilhelmstrasse a Hlavným úradom SS si obe inštitúcie zvolili svojich mimoriadnych poverencov. Ríšske ministerstvo zahraničia Hansa Gmelina, pravú ruku vyslanca Hannsa Elarda Ludina, a G. Berger svojho protežanta, náčelníka Doplňovacieho veliteľstva Waffen-SS Juhovýchod, poradcu pre Hlinkovu gardu Viktora Nagelera.⁸⁷ Ich rámcový dohovor zo 7. septembra⁸⁸ sa stal základom nemeckého návrhu. Berlín podľa neho žiadal Bratislavu o uvoľnenie takmer celých piatich ročníkov (1918 – 1922) Nemcov slúžiacich v slovenskej armáde, či už na fronte, alebo v zápolí, pre Waffen-SS a nábor dobrovoľníkov medzi nemeckou mužskou populáciou vo veku 17 – 35 rokov. Súčasne sa zaviazal prevziať na seba výdavky spojené s vyplácaním podpôr pre rodinných príslušníkov narukovaných do Waffen-SS. Potrebné devízy mala však zabezpečiť slovenská strana⁸⁹

Keď 10. septembra 1942 odchádzal vyslanec H. E. Ludin do Trlinku za Vojtechom Tukom, netušil, že sa rokovania natiahnu až na šesť týždňov. Predmetom sporu sa stal totiž bod týkajúci sa starostlivosti a zabezpečenia rodinných príslušníkov. Predseda vlády sa vytrvalo staval proti tomu, aby ho financovala ríša. Dôvod bol vcelku prozaický: nemecké tarify boli oveľa vyššie ako tie, ktoré vyplácali slovenské vojenské orgány. Tukov postoj teda diktovali obavy. Obavy z toho, že tento výrazný, v niektorých prípadoch až 10-násobný rozdiel by mohol vyvolať sociálne nepokoje a navodiť dojem, že Slováci sú vo vlastnom štáte

85 SUNDHAUSSEN, ref. 73, s. 185. Porovnaj IfZ, ZS-1181/1. Lorenzov výsluch v Norimbergu z 2. 3. 1948.

86 Podľa nej bola VoMi oprávnená vydávať rozkazy k začatiu náboru. Samotný nábor malo uskutočniť vedenie príslušnej menšiny, odvody zase Doplňovacie veliteľstvo Waffen-SS Juhovýchod. Vodca príslušnej menšiny mal právo zhotovovať zoznamy „nepostrádateľných“ osôb. Odvedení dobrovoľníci podľa dohody podliehali veliteľskej právomoci Hlavného úradu SS. V závere sa konštatovalo, že „vodca národnej skupiny nesie plnú zodpovednosť za poskytnutie čo najvyššieho počtu dobrovoľníkov“. (PA AA, R 100993. Porovnaj LIPTÁK, ref. 77, s. 43.)

87 MELZER, ref. 67, s. 62.

88 PAAA, R 100993. Nagelerov záznam zo 7. 9. 1942.

89 PA AA, R 29738, R 101 012. Ludinov telegram AA z 10. 9. 1942.

„degradovaní na občanov druhej kategórie“.⁹⁰ Nepresvedčil ho ani vyslanec H. E. Ludin, ani F. Karmasin so svojou suitou. Nagelerov predpoklad o spustení akcie do 21. septembra⁹¹ sa pod vplyvom tejto okolnosti ukázal ako nereálny.

Tukovo „nie“ spôsobilo komplikácie aj v samotnom Berlíne. Himmler s Bergerom napokon ustúpili od pôvodného plánu prebratia príslušníkov slovenskej armády nemeckej národnosti do Waffen-SS a nahradili ho uplatnením princípu dobrovoľnosti. Znamenalo to zachovanie platných ríšskych sadziieb.⁹² Tuka tento nemecký protinávrh prijal. Počas ďalších rokovaní sa už len precizovali jednotlivé ustanovenia obojstrannej dohody. Tá obsahovala nasledovné body: 1. súhlas slovenskej vlády s dobrovoľným náborom slovenských občanov nemeckej národnosti vo veku 17 – 35 rokov do Waffen-SS, 2. povolenie uskutočniť nábor orgánmi DP a odvody komisiou Doplňovacieho veliteľstva Waffen-SS Juhovýchod, 3. súhlas, aby sociálne zabezpečenie prevzala Nemecká ríša a 4. ubezpečenie slovenskej vlády o poskytnutí potrebných financií, pričom mesačne sa počítalo s výdavkami vo výške 697 680 korún na každých 500 dobrovoľníkov.⁹³ Vyslanectvo zaslalo dohodu ministerstvu zahraničných vecí (MZV) 5. novembra 1942 vo forme verbálnej nóty. MZV na ňu kladne odpovedalo o 15 dní neskôr, t. j. 20. novembra.⁹⁴ O tri dni neskôr bola spustená samotná náborová akcia.⁹⁵

Predchádzala jej propagandistická ofenzíva DP. Na stranických schôdzkach sa čítala Karmasinova výzva, ktorú súčasne uverejnila nemecky píšuca tlač. Apel predstavoval zmes vyhrážok a poloprávd. „Volksgruppenführer“ sa usiloval svojich súkmeňovcov presvedčiť, že odvody majú za cieľ získať predovšetkým „prehľad o brannej sile našej národnej skupiny“ a nabádal, aby sa všetci muži vo veku 17 – 35 rokov „dostavili bez vyzvania pred komisie“.⁹⁶ To isté opakovali aj rečníci počas náborových zhromaždení. Kým noviny zdôrazňovali, že dobrovoľný vstup do Waffen-SS povolil na žiadosť vedenia DP H. Himmler,⁹⁷

90 SNA, f. NS, Tn ľud 17/1947 – F. Karmasin, mikrofilm II. A 946. Dollmannov záznam z rokovaní s V. Tukom zo 16. 9. 1942.

91 PA AA, R 100993. Nagelerov prípis G. Bergerovi zo 7. 9. 1942.

92 BArch Berlín, NS 19/1629, Bl. 52. Bergerov prípis H. Himmlerovi zo 14. 10. 1942. Tiež PA AA, R 101012. Lutherov telegram H. E. Ludinovi z 15. 10. 1942.

93 PA AA, R 29738, R 101012. Ludinov telegram AA z 29. 10. 1942.

94 SNA, f. NS, Tn ľud 56/1946 – H. E. Ludin, mikrofilm II. A 934. Nedatovaný záznam pod názvom „Slovenskí štátni príslušníci – nábor do Waffen-SS“.

95 PA AA, R 101012. Ludinov telegram AA z 25. 11. 1942. ABS Praha, Z-10-P-15/4. Rieglerova správa o činnosti ET za 2. polrok 1942. Tiež SNA, f. NS, 13/1946 – O. Kubala, mikrofilm II. A 923. Rieglerov denníkový záznam zo 17. 11. 1942.

96 SNA, f. 125-3-7/112. Výzva vodcu národnej skupiny k odvodom do Waffen-SS z 20. 11. 1942.

97 BArch Berlín, NS 19/3397, Bl. 6. Tlačová noticka z Bratislavy z 21. 11. 1942.

stranícki agitátori v teréne sa zase odvolávali na rozkaz A. Hitlera.⁹⁸ Dôverné inštrukcie dostali tiež vedúci lokálnych organizácií DP a jednotiek FS. Mali dozerať na to, aby sa ročníky 1907 – 1925 kompletne podrobili vojenským odvodom. Od príslušníkov FS a ET sa automaticky očakávala dobrovoľná prihláška do frontovej služby. „*Epileptici a kriminálne trestaní*“,“⁹⁹ vylúčení z konštruktú nacionalno-socialistickej „Volksgemeinschaft“, ako dobrovoľníci neprichádzali do úvahy.

Dňa 23. novembra 1942 v ranných hodinách začala SS dlho očakávaná náborová akcia. Dve odvodové komisie Doplňovacieho veliteľstva Waffen-SS Juhovýchod mali v priebehu necelého mesiaca precestovať prakticky celé Slovensko.¹⁰⁰ Prvá pracovala v Bratislave, kde do 28. novembra 1942 prišlo na odvody 1 025 mužov.¹⁰¹ Druhá na strednom a na juhu východného Slovenska preverila od 29. novembra do 18. decembra 1942 1 390 osôb, z nich 767 bolo klasifikovaných ako schopných.¹⁰² V prvej fáze prešlo odvodovými komisiami približne 7 000 slovenských Nemcov¹⁰³ v požadovanom veku. Koľko ich napokon vyhovelo kritériám Waffen-SS, resp. Wehrmachtu nie je možné určiť vzhľadom na chýbajúce výsledky prvej odvodovej komisie. Kalkulácie organizátorov akcie (G. Berger 2 700,¹⁰⁴ H. E. Ludin 1 800¹⁰⁵) s veľkou pravdepodobnosťou vyšli. V januári/februári 1943 nábor pokračoval ďalej. Počet prehladaných brancov neustále stúpal, až sa koncom februára dočasne zastavil na čísle 9 200.¹⁰⁶ V tom čase už 6 464 mužov figurovalo v dobrovoľníckych zoznamoch, zvyšok mal byť pre potreby Waffen-SS uvoľňovaný v priebehu roku 1943. Iba 1 264 osôb evidovalo vedenie DP ako „nepostrádateľných“ (*Uk-gestellt*).¹⁰⁷ Dodatočné odvody priniesli ďalších 633 kandidátov na poľnú uniformu SS.¹⁰⁸

98 SNA, f. 116-19-4/19-21. Podklady pre rečníkov na náborových zhromaždeniach.

99 ŠA Bratislava, f. Ľudový súd v Bratislave, Ls 283/1948. Nariadenie Hlavného organizačného úradu DP č. O-19/42 z 20. 11. 1942.

100 SNA, f. Deutsche Partei 1935 – 1945, š. 40. Plán odvodov od 23. 11. do 19. 12. 1942.

101 SNA, f. NS, 13/1946 – O. Kubala, mikrofilm II. A 923. Rieglerov denníkový záznam z 27. 11. 1942.

102 SNA, f. NS, 13/1946 – O. Kubala, mikrofilm II. A 923. Rieglerove správy z 9. a 19. 12. 1942. Rieglerov denníkový záznam z 18. 12. 1942.

103 ABS Praha, Z-10-P-15/4. Rieglerova správa o činnosti ET za 2. polrok 1942.

104 BArch Berlín, NS 19/3397, Bl. 4. Bergerova správa H. Himmlerovi z 1. 12. 1942.

105 PA AA, R 101012. Ludinov telegram AA zo 16. 10. 1942.

106 SNA, f. NS, Tn ľud 17/1947 – F. Karmasin, mikrofilm II. A 945. Karmasinova správa VoMi z 3. 3. 1943. Ak vezmeme do úvahy, že mužov vo veku 17 – 50 rokov bolo 30 – 32 tisíc, tak sa odvodov zúčastnilo 28,75 % tejto skupiny nemeckého obyvateľstva.

107 SNA, f. NS, Tn ľud 17/1947 – F. Karmasin, mikrofilm II. A 945. Záznam Hlavného organizačného úradu DP z 26. 2. 1943 vyhotovený pre F. Karmasina.

108 SNA, f. NS, Tn ľud 17/1947 – F. Karmasin, mikrofilm II. A 945. Karmasinova správa VoMi z

Dostatočný počet odvedených umožňoval vypraviť transporty k výcvikovým jednotkám Waffen-SS. Prvý s 329 mužmi opustil Bratislavu 15. januára 1943.¹⁰⁹ V polovici toho istého roku vzrástlo číslo na 4 688, v januári 1944 na 4 907 a začiatkom júna 1944 na 5 450 osôb. Spolu s tými, čo sa cez ET prihlásili ako dobrovoľníci, slúžilo vo Waffen-SS k tomuto dátumu 6 331 mužov.¹¹⁰ No v porovnaní s ostatnými nemeckými menšinami z juhovýchodnej Európy v relatívnych číslach tá zo Slovenska, s výnimkou Maďarska, zaostávala.¹¹¹ Aj preto začalo vedenie SS hľadať iné možnosti čo najkomplexnejšieho vyťaženia existujúcich rezerv. Výslednicou týchto snáh bola bilaterálna nemecko-slovenská zmluva o „splnení brannej povinnosti slovenských štátnych príslušníkov v nemeckej brannej moci – *Waffen-SS*“, podpísaná v Bratislave 7. júna 1944.¹¹²

Verbovanie a odvody neprebehli úplne bez prekážok. Oduševnenie medzi slovenskými Nemcami nebolo ani zďaleka také „mimoriadne“, ako ho F. Karmasin opisoval v správach svojim najvyšším nadriadeným H. Himmlerovi a W. Lorenzovi.¹¹³ Ak ešte v júni 1942 prejavovali nemeckí vojaci slovenskej armády záujem o službu vo Waffen-SS,¹¹⁴ tak o necelý polrok sa situácia aj pod dojomom vývoja na východnom a severoafrickom fronte začala meniť. Nezanedbateľný vplyv na mienku obyvateľstva mali tiež ústne rozširované správy dovolenkárov o nie najlepších pomeroch panujúcich v SS. Hoci „*Volksdeutsche*“ zastávali v nemeckých ozbrojených silách medzi cudzincami prinajmenšom papierovo výsadné postavenie,¹¹⁵ prax vyzerala v mnohých prípadoch odlišne. Ríšski Nemci ich často považovali za rasovo menejcenných „*nevyrovnaných miešancov*“,¹¹⁶ za „*Nemcov druhej kategórie*“. Z tohto nadradeného postoja vyplynuli rôzne formy diskriminácie veliacich dôstojníkov, resp. poddôstojníkov.¹¹⁷ Neduh nadobudol

3. 3. 1943.

109 MELZER, ref. 67, s. 64.

110 PA AA, R 101012. Ludinove správy AA zo 16. 8. 1943, z 26. 1. a 1. 8. 1944. SNA, f. 116-5-3/104. Hlásenie Úradu DP pre vojenskú výpomoc z 3. 6. 1944.

111 IfZ, Nürnberger Dokumente, NO-2015. Etnickí Nemci vo Waffen-SS, 28. 12. 1943.

112 Bližšie pozri MELZER, ref. 67, s. 73-75.

113 SNA, f. S-426-9/58-60. Karmasinova správa H. Himmlerovi z 1. 12. 1942; f. 116-17-6-/67-68. Karmasinov list W. Lorenzovi z 2. 12. 1942.

114 IfZ, MA 209, 5 504 263 – 268. Správa vojenského atašé H. Beckera Generálnemu štábu pozemného vojska z 30. 6. 1942.

115 IfZ, Fd 33/I, Bl. 9-10. Prípis OKW o zaobchádzaní s etnickými Nemcami z 15. 7. 1941.

116 BArch Berlín, NS 2/57, Bl. 187-189. Hofmannov záznam o prehliadke jednotiek Waffen-SS v Prahe z 23. 5. 1941.

117 CÜPPERS, Martin. *Wegbereiter der Shoah. Die Waffen-SS, der Kommandostab Reichsführer-SS und die Judenvernichtung 1939–1945*. 2. vydanie. Darmstadt: WBG, 2005, s. 89. ISBN 9783896787583.

obrovské rozmery, až si napokon pod hrozbou tvrdých sankcií vyžiadal zásah samotného H. Himmlera.¹¹⁸

Propaganda DP nedokázala dostatočne efektívne eliminovať dosah týchto faktorov. Prejavilo sa to najmä počas prvej fázy náboru. Dobrovoľnosť si totiž ľudia na rozdiel od straníckych predákov vykladali ako vyjadrenie vlastného slobodného rozhodnutia. Vzhľadom na dianie na bojiskách ochota dostaviť sa na odvody nebola príliš badateľná. Muži, ktorých sa nábor bezprostredne týkal, výzvy do istej miery ignorovali. Na viacerých miestach prišlo pred komisie doslova len pár osôb.¹¹⁹ Objavili sa tendencie vystúpiť z DP či prehlásiť si národnosť.¹²⁰ Keďže hrozilo fiasko, kompetentní funkcionári strany a FS prikrčili k použitiu psychického nátlaku. Januárové odvody s výnimkou niektorých obcí ale významnejšie zlepšenie nepriniesli,¹²¹ hoci F. Karmasin sa za nesplnenie povinnosti vyhrážal koncentračným táborom.¹²²

Po takomto priebehu sa tlak DP vystupňoval. Výsledkom boli povybíjané okná na domoch mužov zdráhajúcich sa zúčastniť náboru, psychické terorizovanie váhajúcej časti obyvateľstva, ekonomické vydieranie a pod. Obce sa nezriedka rozdelili na dva tábory, hádky ústiace do bitiek boli na každodennom poriadku.¹²³ Karmasinovi najbližší spolupracovníci zašli ešte ďalej: využili Goebbelsovu proklamáciu totálnej vojny a hrozili každému, kto odmietne narukovať do Waffen-SS, fyzickou inzultáciou.¹²⁴ Masívny nátlak nakoniec zabil a veľká časť mužov sa podrobila vôli strany.¹²⁵ Až dodatočný nábor priniesol

118 SNA, f. 116-5-3/115. Himmlerov rozkaz o zaobchádzaní s etnickými Nemcami zo 6. 12. 1942.

119 SNA, f. NS, 13/1946 – O. Kubala, mikrofilm II. A 923. Rieglerova správa z 19. 12. 1942; f. 209-761-3. Správa okresného náčelníka v Prievidzi o národnostných skupinách z 5. 1. 1943; f. NS, Tn ľud 49/1945 – P. Starinský, mikrofilm II. A 873. Všeobecná politická správa za november 1942; f. Ministerstvo hospodárstva 1938 – 1945 (ďalej MH), k. 25, Prez-P-dôv-944. IfZ, MA 652/3, 9 427 715-717. Správa SD z 28. 12. 1942.

120 KOVÁČ, ref. 77, s. 180-181.

121 ŠA Nitra, pracovisko Bojnice, f. Okresný úrad v Prievidzi 1923 – 1945 (ďalej OÚ Prievidza), k. 77, 1671/1942 prez. SNA, f. NS, Tn ľud 49/1945 – P. Starinský, mikrofilm II. A 873. Všeobecná politická správa za január 1943. BArch Berlín, R 142/122, Bl. 102, 110. Týždenné správy tajomníka kraja DP Nemecké Pravno zo 4. a 19. 1. 1943.

122 IfZ, MA 652/3, 9 427 844. Správa SD o náladách obyvateľstva z 12. 1. 1943.

123 ŠA Nitra, pracovisko Bojnice, f. OÚ Prievidza, k. 24, 215/1943 prez. ŠA Banská Bystrica, f. Pohronská župa 1940 – 1945 (ďalej PŽ II), k. 41, I. g 71/1944 prez.; k. 32, III. d 682/1943 prez. SNA, f. NS, Tn ľud 49/1945 – P. Starinský, mikrofilm II. A 873. Všeobecná politická správa za február 1943; f. 209-761-4. Správa okresného náčelníka v Prievidzi o národnostných skupinách z 5. 3. 1943. BArch Berlín, R 142/122, Bl. 112. Týždenná správa tajomníka kraja DP Nemecké Pravno 1. 2. 1943.

124 ŠA Banská Bystrica, f. PŽ II, k. 32, III. d 682/1943 prez.

125 SNA, f. NS, Tn ľud 49/1945 – P. Starinský, mikrofilm II. A 873. Všeobecná politická správa za marec 1943.

také čísla, aké vedenie DP pôvodne očakávalo. Koncom roku 1943 stranické orgány evidovali takmer 12-tisíc účastníkov odvodov.¹²⁶

Pravda, nie všetci uznaní za schopných vojenskej služby v jednotkách SS si prevzali povolávacie rozkazy. Ich pasívny odpor nedokázali zlomiť ani represie orgánov DP. Tie viedli presné zoznamy tzv. ulievačov a do apríla 1944 napočítali približne 1 500 osôb.¹²⁷ Takéto postoje posmeľovali aj hŕstku opozičných skupiniek. Nemecký národný výbor rozširoval ilegálne letáky, v ktorých pobádal, aby nikto z odvedených, kto sa dobrovoľne neprihlásil, nenarukoval do Waffen-SS a žiadal nástup k Wehrmachtu.¹²⁸ Niektorí zase hľadali útočisko v horách¹²⁹ a pridávali sa k zmáhajúcemu sa partizánskemu hnutiu.

Nátlaková forma náboru vyvolávala medzi nemeckým obyvateľstvom rozpaky. Ostrá kritika padala na vedenie DP najmä za skutočnosť, že väčšina funkcionárov strany a jej pridružených organizácií, ako aj ľudí z vyšších sociálnych vrstiev zostala doma. Poukazovali na ňu nielen rodinní príslušníci, ale aj samotní vojaci v listoch tajne prepašovaných domov.¹³⁰ Napätie zvyšovali dovolenkári, deliaci sa o svoje negatívne zážitky v SS s najbližším okolím. V rozpore s Himmlerovými inštrukciami šikanovanie, dešpekt a nadávanie do „*blbých Slovákov*“ neprestávalo.¹³¹ Nespokojnosť sa preto logicky obracala proti DP, pričom viacerí vojaci netajili chuť „*vybaviť si účty s Karmasinom a ostatnými straníckymi bonzmi*“.¹³² O tom, že to mysleli vážne, svedčí prípad v Handlovej, kde deväť mužov vtrhlo do bytu vedúceho miestnej skupiny DP a prinútili ho buď narukovať, alebo rezignovať na funkciu. Ten následne na verejnom zhromaždení odstúpil.¹³³

126 SNA, f. 125-26-6/1-3. Správa Hlavného organizačného úradu DP za rok 1943.

127 MELZER, ref. 67, s. 72.

128 SNA, f. Alexandrijský archív, mikrofilm II. C 995, 9 417 250. Text letáku Nemeckého národného výboru.

129 PREČAN, Vilém (ed.). *Slovenské národné povstanie. Nemci a Slovensko. Dokumenty*. Bratislava: Epoque, 1970, dokument 65, s. 152.

130 BArch Berlín, R 70 Slowakei/354. Správa SD o náladách obyvateľstva z 26. 4. 1943. SNA, f. 116-35-3/102-103. Nedatovaná (pravdepodobne z júla 1943) správa Hlavného úradu SS o náladách príslušníkov nemeckých menšín vo Waffen-SS; f. Alexandrijský archív, mikrofilm II. C 995, 9 417 133-134. Správa SD o odchode slovenských Nemcov do Waffen-SS z 11. 3. 1943.

131 SNA, f. 116-11-4/23. Karmasinov prípis VoMi zo 16. 10. 1943; f. 116-21-2/163. Hlásenie trnavskej organizácie DP z 28. 9. 1943. BArch Berlín, R 70 Slowakei/249, Bl. 42-43. List Hansa D. krajskej úradovni DP v Bratislave z 13. 5. 1943.

132 SNA, f. Alexandrijský archív, II. C 995, 9 417 260-261. Wahlova správa viedenskej SD o vyjadreniach príslušníkov Waffen-SS z 24. 3. 1944.

133 ŠA Nitra, f. Župa Nitrianska III (1940 – 1945), k. 62, 361/I-ŠB-1943. Hlásenie okresného náčelníka v Prievidzi o národnostných skupinách z 2. 11. 1943. Porovnaj LIPTÁK, Ľubomír: Nemecká a maďarská menšina v slovenskej politike a odbojovom hnutí. In BRANDES, Detlef – IVANIČKOVÁ, Edita – PEŠEK, Jiří (eds.). *Vynútený rozchod. Vyhnanie a vysídlenie*

Napriek týmto neprijemným, rozhodne nie okrajovým incidentom vládla medzi organizátormi 2. fázy náboru viac-menej spokojnosť s jej priebehom a vyzdvihovali jej „*nepopierateľný politický úspech*“.¹³⁴

Jedinou vážnejšou otvorenou otázkou zostávalo už len verbovanie dôstojníkov nemeckej národnosti slúžiacich v slovenskej armáde. S ponukou ich zaradenia do Waffen-SS vyšla paradoxne Tukova vláda.¹³⁵ Návrh Bratislavy nemeckú stranu trochu zaskočil a nedokázala naň pohotovo odpovedať, pretože medzi zainteresovanými ríšskymi zložkami nepanoval v tejto veci jednotný názor. Vojská misia sa už v októbri 1942 veľmi kriticky vyjadrila k pôvodnému plánu náboru, vidiac v ňom „*značné oslabenie bojovej sily a výcviku*“¹³⁶ slovenskej armády.

Hoci Wehrmacht, okrem iného aj vzhľadom na pripravované preskupenie Rýchlej a Zaisťovacej divízie¹³⁷ na svojom stanovisku naďalej trval,¹³⁸ MNO, vedenie DP, Hlavný úrad SS a Zahraníčny úrad robili všetko preto, aby dôstojníci mohli v čo najvyššom počte prejsť do Waffen-SS.¹³⁹ Kým nemeckej strane išlo hlavne o „*ľudský materiál*“, motivácia slovenských aktérov bola úplne iná: zbaviť sa nechcených „*špicľov*“.¹⁴⁰ Celý problém napokon vyriešila bilaterálna zmluva zo 7. júna 1944.

Na prelome rokov 1943/44 sa rezervoár 2. náborovej akcie začal postupne vyčerpávať. Uvedomovali si to nielen samotný šéf Hlavného úradu SS, ktorý zdôrazňoval nutnosť intenzívnejšieho využitia nemeckej menšiny pre Waffen-

z *Československa 1938 – 1947 v porovnaní s Poľskom, Maďarskom a Južosláviou*. Bratislava: Veda, 1999, s. 90. ISBN 9788022405868.

134 PA AA, R 100388. Koncept Ludinohu listu G. Bergerovi z 11. 12. 1943.

135 PA AA, R 101012. Verbálna nóta MZV nemeckému vyslanectvu z 27. 11. 1942.

136 MELZER, ref. 67, s. 69.

137 Pozri BAKA, Igor. Generál Čatloš a slovenská armáda na frontoch druhej svetovej vojny v rokoch 1943 – 1944. In BAKA, Igor – CSÉFALVAY, František – KRALČÁK, Peter a kol. Ferdinand Čatloš – vojak a politik (1895 – 1972). Bratislava: Vojenský historický ústav, 2011, s. 167-207. ISBN 9788097076801.

138 PA AA, R 101012. Prípís OKW AA z 24. 2. 1942. Prípís Germanische Leitstelle AA z 18. 3. 1943. SNA, f. 116-39-3/98-99. Gmelinov záznam zo 14. 7. 1943. Bundesarchiv-Miliärarchiv Freiburg (ďalej BA-MA), f. RW 5/447. Schlieperov prípis OKW/Ausland z 18. 7. 1943. Vojenský historický archív v Bratislave (ďalej VHA), f. Ministerstvo národnej obrany 1939 – 1945, dôverné spisy (ďalej MNO dôverné), k. 405, inv. č. 200, č. 266016/dôv.I-1943.

139 PA AA, R 101012. Prípís Hlavného úradu SS AA z 11. 1. 1943. Prípís VoMi AA z 5. 2. 1943. SNA, f. 116-38-1/45. Prípís MNO č. 263.219dôvI/3-1943 zo 17. 6. 1943. VHA, f. MNO dôverné, k. 405, inv. č. 200, č. 266016/dôv.I-1943.

140 SNA, f. Alexandrijský archív, mikrofilm II. C 995, 9 417 274. Hlásenie určené pre viedenskú SD zo 17. 5. 1944. V podobnom duchu sa vyjadril aj šéf Nemeckej vojenskej misie na Slovensku generál F. Schliepper vo svojej správe z konca marca 1944. (PREČAN, ref. 129, dokument 23, s. 85.)

SS,¹⁴¹ ale aj jej vedenie, a taktiež nemecké vyslanectvo. Všetky zúčastnené strany intenzívne hľadali eventuality, ako docieľiť zvýšenie kvót pre potreby SS. Prvotným zámerom Bergerovho aparátu bolo zavedenie vojenskej povinnosti pre nemeckú mužskú populáciu ročníkov 1908 a mladších, v krajnom prípade zvýšenie hranice odvodového veku až na 45 rokov. Náčelník Hlavného úradu SS a jeho podriadení kalkulovali, že sa im týmto spôsobom podarí podchytiť aj osoby vyhýbajúce sa povolávaciemu rozkazu a doviest' do jednotiek Waffen-SS ďalších 8 000 – 9 000 mužov.¹⁴² Ríšske diplomatické zastupiteľstvo v Bratislave s predloženým návrhom v podstate súhlasilo, len upozorňovalo na možné problémy spojené so zapojením slovenských bezpečnostných orgánov do procesu odchytu absentérov. No zároveň dodávalo, že zavedenie povinnej vojenskej služby vo Waffen-SS môže priniesť závažné finančné, a tiež politické komplikácie.¹⁴³ V tom čase sa totiž nemecký dlh voči Slovensku blížil k piatim miliardám korún; rovnako si Berlín nemohol byť úplne istý ochotou Tukovho kabinetu akceptovať pomerne rozsiahly zásah do ešte stále aspoň formálne akceptovanej suverenity „ochraňovaného“ štátu. Okrem toho tu boli isté Karmasinove obavy, či zvýšený nábor neoslabí pozície nemeckej menšiny a či jej vedenie nestratí vplyv na určovanie toho, kto má podliehať vojenskej povinnosti a kto nie.¹⁴⁴ Ale ani tieto prekážky nebránili G. Bergerovi rýchlo konať. Už zakrátko získal Himmlerov zásadný súhlas a podobne ako v lete 1942 nabádal Zahraničný úrad na urýchlené rokovanie so slovenskými predstaviteľmi. Do polovice marca 1944 chcel mať dohodu na stole a začať s rozšíreným náborom.¹⁴⁵ Táto opcia napokon padla. Do hry vstúpila totiž slovenská vláda a jej úsilie o etnickú homogenitu vlastnej brannej moci, v ktorej koncom roku 1942 slúžilo 2 388 etnických Nemcov.¹⁴⁶

Od leta 1943 silneli v slovenskej armáde tendencie zbaviť sa aspoň dôstojníkov nemeckej národnosti „dobrovoľným“ prechodom do Waffen-SS. Ministerstvo národnej obrany (MNO) zaobalilo svoju iniciatívu do výzvy „*umožniť dôstojníkom nemeckej národnosti [...] bojovať pod nemeckým velením v radoch ich súkmeňovcov a dokumentovať tak najvýraznejšie svoju spolupatričnosť k nemeckej národnej pospolitosti*“.¹⁴⁷ Z 36 aktívnych dôstojníkov hlásiacich sa

141 PA AA, R 100954. Bergerov prípis H. E. Ludinovi z 3. 1. 1944.

142 MELZER, ref. 67, s. 70.

143 PA AA, R 100954. Ludinova odpoveď G. Bergerovi z 18. 1. 1944.

144 PA AA, R 100954. Gmelinov prípis AA z 19. 1. 1944; Ludinov telegram AA z 10. 2. 1944. SNA, f. 116-40-3/258. Karmasinovo hlásenie VoMi z 12. 2. 1944.

145 IfZ, Nürnberger Dokumente, NO-3066. Ďalekopis Himmlerovho osobného štábu G. Bergerovi z 21. 2. 1944; NO-2757. Bergerova správa H. Himmlerovi z 3. 3. 1944; PA AA, R 100 954. Bergerov prípis AA z 11. 2. 1944.

146 VHA, f. MNO dôverné, k. 405, inv. č. 200, č. 110996/dôv.III/15-1942.

147 VHA, f. MNO dôverné, k. 405, inv. č. 200, č. 266016/dôv.I/1943.

k nemeckému pôvodu¹⁴⁸ využil do začiatku roku 1944 ponúknutú alternatívu jediný. Ale ani jemu armáda pre absolvovaný špecializovaný výcvik nepovolila odchod. Zvyšok o službu vo Waffen-SS prejavil minimálny záujem.¹⁴⁹ Ich postoj do určitej miery podporilo stanovisko Nemeckej vojenskej misie, ktorá sa dost jednoznačne vyslovila proti zámeru MNO.¹⁵⁰ Nový impulz mu dala už onedlho – koncom októbra 1943 – Karmasinova žiadosť adresovaná ministrovi Ferdinandovi Čatlošovi uskutočniť nábor do Waffen-SS medzi príslušníkmi (dôstojníci, poddôstojníci, mužstvo) zápoľných jednotiek, pracovného zboru, a tiež bývalej Zaisťovacej divízie.¹⁵¹ Po zvážení situácie Najvyššia rada obrany štátu rozhodla vyhovieť Karmasinovmu návrhu, ba išla nad jeho rámec. Prechod do Waffen-SS sa mal týkať všetkých v armáde aktívne slúžiacich Nemcov.¹⁵² Zásadné „áno“ slovenskej vlády prišlo veľmi vhod všetkým zainteresovaným nemeckým úradovním (s výnimkou Nemeckej vojenskej misie) a prienik záujmov oboch strán sa stal vhodnou bázou pre rokovania o budúcej dohode.

Začali sa v polovici marca 1944, keď sa Berlín obrátil na Bratislavu s oficiálnou verbálnou nótou. Popri slovenskom návrhu obsahovala aj pôvodnú Bergerovu požiadavku zavedenia vojenskej povinnosti pre ročníky 1908 a mladšie. Pri rozšírení okruhu osôb spadajúcich pod nábor predpokladala navýšenie nákladov na vyplácanie podpôr pre rodinných príslušníkov z 90 mil. Ks na 200 mil. Ks ročne. Súčasne žiadala uzákonenie takých právnych noriem, ktoré by umožnili vojenskú službu slovenským štátnym príslušníkom počas trvania vojny vo Waffen-SS. Pritom počítala s ich náborom k 15. máju (aktívne slúžiaci osoby v slovenskej armáde), resp. k 15. júnu (osoby ročníkov 1908 a mladšie) 1944.¹⁵³ Slovenskí predstavitelia s bodmi súhlasili a ku koncu marca vznikol prvý návrh zmluvy. Jeho kostru tvorili vyššie uvedené ustanovenia doplnené o požiadavku Bratislavy o zakomponovaní klauzuly o reciprocite.¹⁵⁴ Zmluva mala teda vice versa aspoň teoreticky umožniť vojenskú službu nemeckých štátnych príslušníkov slovenskej národnosti v radoch slovenského vojska. Nemci zostali trochu zaskočení. Po opadnutí prvotného šoku príslušné orgány (OKW,

148 ŠIMUNIČ, Pavel. Národnostná otázka v slovenskej armáde a česko-slovenských zahraničných jednotkách 1939 – 1945. In *Z vojenskej histórie Slovenska 1918 – 1948*. Trenčín: Ministerstvo obrany SR, 1994, s. 93.

149 BArch Berlín, R 142/38. Hoferova správa z 26. 6. 1943.

150 VHA, f. MNO, dôverné, k. 405, inv. č. 200, 266016/dôv.I/1943.

151 KOVÁČ, ref. 79, s. 187-188.

152 SNA, f. 116-44-5/53. Prípís MNO F. Karmasinovi z 8. 1. 1944; VHA, f. MNO, dôverné, k. 432, inv. č. 231, 455411/dôv.I/1944; BArch Berlín, R 142/15, Bl. 79.

153 BArch Berlín, R 142/15, Bl. 82-83; PA AA, R 100954. Verbálna nóta nemeckého vyslanectva z 15. 3. 1944.

154 PA AA, R 100954. Záznam AA z telefonátu s H. Gmelinom z 27. 3. 1944. Ludinov list J. von Ribbentropovi z 15. 5. 1944.

ríšsky vodca SS a jeho aparát) s touto netradičnou vsuvkou súhlasili.¹⁵⁵ Jedinú výnimku tvoril minister zahraničia J. von Ribbentrop. Všetomže sa usiloval zakotvenie princípu reciprocity sabotovať, vidiac v ňom trúfalosť nemeckého satelita. Po opakovanom kladnom vyjadrení OKW a následnom ubezpečení bratislavského vyslanectva, že si slovenská strana nebude nárokovať jeho uplatnenie v praxi, napokon súhlasil. Stalo sa tak tri dni po tom,¹⁵⁶ ako Tukov kabinet 10. mája 1944 schválil návrh textu medzištátnej zmluvy.¹⁵⁷

Ani na slovenskej strane nepanoval úplný konsenzus. Najviac pripomienok k pripravovanému dokumentu vznieslo ministerstvo spravodlivosti. Vnímalo ho ako protiústavný krok, nakoľko donucoval slovenských občanov – aj keď nemeckej národnosti – slúžiť v brannej moci iného štátu. Okrem toho, zmluva znamenala podľa šéfa rezortu Gejzu Fritza podstatný zásah do slovenskej suverenity. „*Tým, že štát donucuje svojich občanov cudziemu štátu, vzdáva sa nielen čiastky svojej suverenity, ale tiež – práve v dnešných vojnových časoch – cenného materiálu, t. j. vojakov,*“¹⁵⁸ argumentovalo vcelku logicky ministerstvo. Spochybňovalo aj toľko diskutovanú klauzulu reciprocity a jej praktické uplatnenie na nemeckej strane. Ďalej upozorňovalo na možné problémy s dvojitém štátnym občianstvom. Berúc do úvahy aj etický rozmer zmluvy (po analýze ju charakterizovalo ako inštrument nátlaku), ministerstvo ju neodporúčalo ako celok vôbec uzatvoriť.

Napriek jasnej kritike akceptovala vláda z expertízy jedine výhradu týkajúcu sa zavedenia dvojitého občianstva.¹⁵⁹ Ostatné nechala prakticky bez povšimnutia. Súčasne pripravila takú legislatívnu normu, ktorá umožňovala signovanie predloženého textu medzištátnej dohody. Konkrétne išlo o ústavný zákon o uzatváraní niektorých medzinárodných zmlúv počas brannej pohotovosti štátu. Vláda operovala okamžitou potrebou jeho prijatia. Ako sa uvádzalo v dôvodovej správe k návrhu, „*spolupráca so spriateľnou Nemeckou ríšou vyžaduje niektoré odchýlky od platných predpisov, upravujúcich právne pomery brannej moci a jej príslušníkov*“.¹⁶⁰ Snem sankcionoval¹⁶¹ zákon 11. mája 1944 a uzatvoreniu zmluvy už nestálo nič v ceste. Predmetom ďalšej série rokovaní sa v podstate sta-

155 MELZER, ref. 67, s. 72.

156 PA AA, R 100954. Altenburgov záznam pre H. Wagnera z 13. 5. 1944.

157 SNA, f. Tn ľud 8/1946 – Alexander Mach, mikrofilm II. A 898. Čiastočný výpis zo zápisnice zo zasadnutia vlády z 10. 5. 1944.

158 SNA, f. Ministerstvo pravosúdia 1938 – 1945 (ďalej MP), k. 123, 18491/44-9. Expertíza ministerstva pravosúdia určená ministerstvu zahraničných vecí z 21. 4. 1944.

159 SNA, f. NS, Tn ľud 8/1946 – Alexander Mach, mikrofilm II. A 898. Čiastočný výpis zo zápisnice zo zasadnutia vlády z 26. 4. 1944.

160 SNA, f. S-424-6/31-33. Návrh zákona z 28. 4. 1944.

161 *Slovenský zákonník 1944*, ústavný zákon č. 49 z 11. 5. 1944, s. 234-235. Podľa správ SD nebol zákon v sneme prijatý jednohlasne.

lo precizovanie definitívnej podoby záverečného protokolu. Vláda jeho znenie schválila 6. júna 1944¹⁶² a o deň neskôr splnomocnenci oboch krajín podpísali v Bratislave dohodu o splnení brannej povinnosti slovenských štátnych príslušníkov nemeckej národnosti v nemeckej brannej moci – Waffen-SS.¹⁶³ Do platnosti vstúpila však až po výmene ratifikačných listín 4. októbra 1944. Text zmluvy bol v *Slovenskom zákonníku* publikovaný až v druhej polovici októbra.¹⁶⁴

Čerstvo signovaný dokument hneď vo svojom prvom článku fakticky vyhovela Bergerovej požiadavke, dokonca presahoval jej rámec. Podľa neho si mali etnickí Nemci zo Slovenska bez stanovenia hornej vekovej hranice splniť svoju „*brannú povinnosť počas trvania tejto vojny*“¹⁶⁵ vo Waffen-SS. Ako osoba nemeckej národnosti bol definovaný ten, kto sa pri sčítaní ľudu v decembri 1940 hlásil za Nemca.

Záverečný protokol, podliehajúci utajeniu, bol rozsiahlejší ako samotná zmluva (zmluva obsahovala päť článkov, kým záverečný protokol desať).¹⁶⁶ Upravoval viaceré otázky organizačno-technického rázu, súvisiace s náborom a s prechodom do jednotiek Waffen-SS. Išlo o zachovanie hodností, o ponechanie slovenského občianstva narukovaným osobám, o organizovanie odvodov či o odklad vojenskej služby.

Hoci zmluva vstupovala do platnosti až výmenou ratifikačných listín, odvodová mašinéria sa dala do pohybu prakticky s jej podpisom. Načasovanie začiatku náboru niekoľko dní po invázii anglo-amerických vojsk sa neukázalo veľmi prezieravým krokom. Z pohľadu SS nezohrávali tieto úvahy podstatnejší význam. Príkaz dňa znel, urýchlene doplniť ťažko nahraditeľné vysoké personálne straty nemeckých ozbrojených síl. O potrebe rýchleho nasadenia nových ľudských rezerv z Balkánu a podunajského priestoru svedčí aj zníženie prísnych kritérií, uplatňovaných pri vstupe do SS. Do jednotiek mali byť pridelovaní už aj muži so slabým celkovým hodnotením rasovej spôsobilosti III – IV (málo, resp. nedostatočne vyhovujúce typy z hľadiska miesenia rasy).¹⁶⁷ Analogicky sa malo

162 SNA, f. NS, Tn ľud 8/1946 – Alexander Mach, mikrofilm II. A 898. Čiastočný výpis zo zápisnice zo zasadnutia vlády zo 6. 6. 1944.

163 KOVÁČ, ref. 77, s. 188. MELZER, ref. 67, s. 72.

164 *Slovenský zákonník 1944*, vyhláška ministra zahraničných vecí č. 197 zo 14. 10. 1944, s. 450-453. V ríšskom zákonníku nebola zmluva vôbec publikovaná!

165 *Slovenský zákonník 1944*, vyhláška ministra zahraničných vecí č. 197 zo 14. 10. 1944, s. 452.

166 PA AA, R 100954. Zmluva zo 7. 6. 1944 so záverečným protokolom.

167 IfZ, Fd 33/II. Prípís Rasového úradu Hlavného rasového a osídľovacieho úradu SS zo 17. 7. 1944. K tejto problematike pozri bližšie HEINEMANN, ref. 60, s. 235-236; STRIPPEL, Andreas. NS-Volkstumspolitik und die Neuordnung Europas. Rassenpolitische Selektion der Einwandererzentralstelle des Chefs der Sicherheitspolizei und des SD (1939–1945). Paderborn: Schöningh, 2011, s. 112-114. ISBN 9783506771704.

postupovať pri výške. Odvodové komisie boli inštruované akceptovať minimálnu výšku 1,60, vo výnimočných prípadoch i 1,58 metra.¹⁶⁸

Tieto okolnosti dostatočne vysvetľujú dôvod, prečo sa urýchlene začalo s pread'ovaním aktívne slúžiacich etnických Nemcov v radoch slovenskej armády do Waffen-SS. Bergerove orgány mohli počítať s výdatnou podporou bratislavskej vlády. Zástupcovia ministerstva obrany a „SS-Ersatzkommando Slowakei“ sa už 9. júna dohodli na predbežnom harmonograme prevzatia príslušníkov slovenskej armády nemeckej národnosti (k 3. júnu 1944 ich bolo evidovaných 1 715)¹⁶⁹ do výcvikových/bojových útvarov Waffen-SS. Mala sa uskutočniť v troch etapách (od 22. júna do 20. júla 1944) a obe strany počítali v rámci tejto „transakcie“ s približne 1 150 mužmi.¹⁷⁰ Výnimku nemali tvoriť ani záložníci (5 651 mužov), ani osoby, ktoré doposiaľ neabsolvovali vojenské odvody (4 603).¹⁷¹ V armáde mali zotrvať na svojich miestach len špeciálne odbornosti, ako napr. lekári, ktorých akútny nedostatok si MNO veľmi dobre uvedomovalo.¹⁷² Títo dôstojníci mali podľa Karmasinových predstáv plniť funkciu akéhosi dohľadu či záruky udržania nemeckého vplyvu v slovenskej armáde.¹⁷³ Nútený prechod sa nevyhol tiež mužom slúžiacim v poľných jednotkách pozemného vojska. Svedčí o tom prípad skupiny asi 300 – 350 slovenských Nemcov v I. technickej divízii, nachádzajúcej sa na prelome augusta/septembra 1944 na území Rumunska. 8. nemecká armáda ich okamžite proti svojej vôli vyňala z jednotky a zaradila do formujúceho sa pluku „Sedmohradsko“ v rámci 8. jazdeckej divízie SS „Florian Geyer“.¹⁷⁴

Ak náborová akcia na prelome rokov 1942/43 vyvolala medzi slovenskými Nemcami prvé známky rozhorčenia, faktické zavedenie brannej povinnosti vo Waffen-SS v júni 1944 už prinieslo so sebou prejavy nevôle, na viacerých miestach ústiace do otvorených protestov. Nová vlna odvodov prišla totiž v čase, keď Wehrmacht ustupoval na všetkých frontoch a porážka nacionálnosocialistického Nemecka sa javila už len ako otázka času. Za týchto okolností odmie-

168 IfZ, Fd 33/II. Prípís Rasového úradu Hlavného rasového a osídľovacieho úradu SS z 19. 7. 1944.

169 SNA, f. 116-5-3/104. Hlásenie o počte osôb nemeckej národnosti vykonávajúcich vojenskú službu k 3. 6. 1944.

170 BArch Berlín, R 142/15, Bl. 144-147. Hoferova správa z 22. 6. 1944.

171 SNA, f. 116-41-4/32. Správa Hlavného organizačného úradu DP za júl 1944 z 5. 8. 1944.

172 VHA, f. MNO dôverné, k. 432, inv. č. 231, 467428/dôv.II/11/1944.

173 BArch Berlín, R 70 Slowakei/3, Bl. 118. Böhrschov záznam z rozhovoru s F. Karmasinom z 23. 5. 1944.

174 ŠA Banská Bystrica, f. Okresný ľudový súd (ďalej OLS) v Kremnici 1945 – 1947, T ľud 287/1946. Výsluch Vojtecha D.-D. 20. 3. 1946. Životopis V. D.-D. z 26. 6. 1945. Dodatok k protokolu z 8. 11. 1945. K pluku pozri MILATA, ref. 6, s. 294.

tali Nemci zo Slovenska krvácať za niečo, čo ešte paradoxne pred tromi rokmi ochotne podporovali. Prevažnú časť z nich viedli k tomuto postoju predovšetkým osobné existenčné motívy. Tí, ktorí protestom dali najavo svoj politický nesúhlas a prejavili občiansky postoj, boli vo výraznej menšine.

Správy o rokovaníach o medzištátnej zmluve nezostali utajené. Rýchlo presiakli na verejnosť a šíрили sa najmä v tých kruhoch, ktorých sa bezprostredne dotýkala. Nemecké obyvateľstvo, strácajúce postupne nádej na víťazstvo Tretej ríše,¹⁷⁵ reagovalo na chýry o zvýšení odvodovej vekovej hranice na 45 rokov so značným znepokojením.

Výsledkom bola snaha o vystúpenie z DP a následné prihlásenie sa k slovenskej, resp. k maďarskej národnosti. Ľudia sa tiež vyjadrovali v tom zmysle, že sú ako slovenskí štátni príslušníci ochotní absolvovať vojenskú službu v radoch domáceho vojska, no nie v jednotkách Waffen-SS. Z tohto dôvodu odmietali aj prípadné prijatie ríšskeho občianstva.¹⁷⁶

Zverejnenie Karmasinovej výzvy o „možnosti ešte tesnejšieho pripútania sa k osudovému spoločenstvu s naším materským národom“¹⁷⁷ v podobe vojenskej služby vo formáciách SS ešte viac zhoršilo už aj tak dosť sklesnutú náladu panujúcu v nemeckej komunite. Entuziazmus neprejavovali ani samotní dôstojníci nemeckej národnosti,¹⁷⁸ hoci si napokon svoju „povinnosť“ voči vlasti svojich predkov splnili. Z 36 evidovaných dôstojníkov z povolania, resp. v zálohe sa prihlásilo k prechodu 35. Personálny úrad SS ich prevzal 28 a postupne ich zaradil do bojových, výcvikových a záložných jednotiek Waffen-SS. Väčšina z nich sa ocitla buď vo výcvikovom stredisku tankových granátnikov v Kienschlagu (Prosečnice na Morave), alebo v delostreleckom výcvikovom a doplňovacom pluku SS v Prahe.¹⁷⁹ Odtiaľto nasledovalo prevelenie buď k 14. divízii Waffen-SS „Galizien“, nasadenej od konca septembra 1944 na Slovensku,¹⁸⁰ k 23. hor-

175 SNA, f. 209-752-5/16-17. Správa okresného náčelníka v Gelnici za apríl 1944.

176 ŠA Banská Bystrica, f. PŽ II, k. 46, III d 1559/1944 prez. Správa okresného náčelníka v Kremnici za apríl 1944; III d 1886/1944 prez. Správa okresného náčelníka v Kremnici za máj 1944; SNA, f. 209-755-13. Správa okresného náčelníka v Kežmarku o národnostných skupinách za apríl 1944; BArch Berlín, R 142/81. Hoferov prípis úradu vodcu národnostnej skupiny z 9. 6. 1944.

177 *Deutsche Stimmen*, 1944, 24, s. 1.

178 SNA, f. Alexandrijský archív, mikrofilm II. C 995, 9 417 330. Böhrschov záznam z rozhovoru s H. Gmelinom z 8. 7. 1944. 9 417 275–276. Hlásenie dôverníka 116 z 11. 7. 1944.

179 VHA, f. MNO dôverné, k. 432, inv. č. 231, 465164/dôv.II/4-1944. BArch Berlín, NS 33/483. Prípis Hlavného personálneho úradu SS z 5. 9. 1944.

180 K činnosti divízie na Slovensku pozri ŠMIGEL, Michal. 14. divízia SS „Galizien“ na Slovensku (1944 – 1945): bojová a protipartizánska činnosť a represálie. In SOKOLOVIČ, Peter (ed.). *Perzekúcie na Slovensku v rokoch 1938 – 1945*. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2008, s. 213-214. ISBN 3930908751.

skej divízii „Kama“, alebo k 22. jazdeckej divízii „Maria Theresia“.¹⁸¹ Niekoľkí prešli do administratívnych ústredných veliacich štruktúr Waffen-SS.¹⁸²

S oveľa väčšou razanciou odpovedali na „transfer“ do formácií Waffen-SS poddôstojníci, mužstvo a osoby, ktorým sa viac ako poldruha roka darilo vyhýbať chápadlám náborovej mašinérie. Ich postoj vzbudil pozornosť nemeckej verejnosti a na niektorých miestach našiel dokonca jej podporu. Prejavy nevôle mali viacero podôb, no len zriedka presiahli lokálny rozmer. Najčastejšou formou protestu bolo neprevzatie povolávacieho rozkazu, jeho roztrhnutie po prebratí či hromadné vracanie poštou späť Doplňovacím okresným veliteľstvám. Muži podliehajúci odvodovej povinnosti v zmysle uzatvorenej dohody otvorene kritizovali toto opatrenie a verejne proklamovali neochotu narukovať do Waffen-SS. Neuposlúchli výzvu slovenských policajných orgánov a v putách sa nechávali eskortovať, napr. v Janovej Lehote, na miesta sústreďovania, poukazujúc na svoje „slobodné rozhodnutie“. Po príchode do kasární v Bratislave a v Kežmarku sa viacerým podarilo nepozorovane vytratiť. Ďalší jedinci hľadali východisko z dilemy v úteku do lesov, iní zase v samovražde. Aktivizovali tiež malé ilegálne skupinky ako Nemecký národný výbor, vyzývajúci k ignorovaniu výzvy narukovať k SS. Do agitácie proti vstupu sa v niekoľkých lokalitách zapojili predstavitelia cirkví označujúci Waffen-SS za „*neznabožský spolok*“.¹⁸³

Lokálne úrady štátnej správy sa usilovali rozbúrenú verejnú mienku upokojiť, no nie vždy sa im to darilo. Zásahy žandárov, naopak, len prilievali olej do ohňa. Okresní náčelníci vo svojich správach upozorňovali na rastúce napätie, množiace sa konflikty. Ale len zriedkavo intervenovali v prospech Nemcov. Jedine okresný náčelník v Kremnici sa nebál označiť nútený nábor za nezákonný

181 BArch Berlín, ehem. BDC, SSO-Akte Ludwig K., Emil-Johann S., Edmund-Karl S., Karl S., Karl Wildner, Ludwig, L., Johann Rudolf P., Franz C., Gustav H. (14. divízia) Robert S., Ladislaus S., Michael A., Anton D., Friedrich H., Stefan N., Franz Gustav S. (23. divízia) Ladislaus R., Johann Wilhelm S., Julius T. (22. divízia).

182 BArch Berlín, ehem. BDC, SSO-Akte Wilhelm G., Ludwig W., Rudolf Z.

183 BArch Berlín, R 142/15, Bl. 177. Antonovo hlásenie zo 14. 7. 1944; Bl. 181-184. Hoferova správa z 19. 7. 1944; Bl. 188-191. Böhrschov záznam z 28. 7. 1944; Bl. 192-196. Voglova správa zo 8. 8. 1944; Bl. 198-199. Voglova správa zo 14. 8. 1944; f. R 142/90, Bl. 87. Odpis letáku Nemeckého národného výboru z 13. 6. 1944. SNA, f. Alexandrijský archív, mikrofilm II. C 1007. Správa vedúceho pre tlač a propagandu v Janovej Lehote z 12. 7. 1944; f. 116-20-2/209. Hlásenie krajského tajomníka DP pre Dolný Spiš z 15. 7. 1944; f. 209-752-5/35. Hlásenie okresného náčelníka v Gelnici o situácii v júni 1944; ŠA Banská Bystrica, f. PŽ II, k. 46, III d 2462/1944 prez. Hlásenie okresného náčelníka v Kremnici o situácii v júli 1944. ŠA Banská Bystrica, pracovisko Kremnica, f. Okresný úrad Nová Baňa 1923 – 1945, k. 37, D1-651/1944. LACKO, Martin (ed.). *Situačné hlásenia okresných náčelníkov január – august 1944*. Trnava: Katedra histórie Filozofickej fakulty UCM, 2005, s. 226, 239-240, 244, 246-248. ISBN 8089220010.

s upozornením, že zmluva nebola ešte publikovaná v zákonníku.¹⁸⁴ MNO a jemu podriadené zložky ochotne spolupracovali s DP, ministerstvo spravodlivosti po kritických pripomienkach mlčalo.¹⁸⁵ Vrcholným politikom bol osud vlastných občanov v podstate ľahostajný. Dokumentuje to postoj Kancelárie prezidenta republiky k anonymnému listu „nemeckých matiek“, v ktorom mylne ďakovali prezidentovi Jozefovi Tisovi za záchranu svojich synov tým, že nepodpísal dohodu.¹⁸⁶ Na to však Tiso vôbec nepomýšľal a ratifikačnú listinu signoval 21. júla 1944.¹⁸⁷ Jeho kancelária si podanie založila *ad acta*. Zámer – etnicky homogénizovať armádu – sa touto cestou podarilo z veľkej časti zrealizovať.

Vedenie DP čelilo vzniknutej situácii zosilnenou propagandou spojenou s využívaním donucovacích prostriedkov. V tom mu vďačne vychádzalo v ústrety MNO, ako aj ministerstvo vnútra so svojím aparátom. Okolnosti si vyžadovali postupovať tvrdo, radikálne, lebo išlo o prestíž strany a v konečnom dôsledku aj o zachovanie autority Nemeckej ríše.¹⁸⁸ Vzhľadom na oneskorené ratifikovanie zmluvy to však nebolo vôbec jednoduché. Karmasin sa nachádzal medzi dvoma mlynskými kameňmi. Na jednej strane to boli oprávnené obavy o personálne oslabenie menšiny, na druhej strane kategorický Himmlerov príkaz nehľadiť na dočasnú „*stratu substancie*“.¹⁸⁹ Za daných okolností ríšskemu vodcovi SS neušlo, že sa F. Karmasin ocitá v istých problémoch a nemá dianie úplne pod kontrolou. Ten sa v odpovedi pokúšal zľahčovať tvrdenia šéfa SS. „*Ide nanajvyš o 25 – 30 mužov... V najbližšom čase budú väčšinou dopadnutí a daní k dispozícii zbraniam SS,*“¹⁹⁰ uvádzal na svoju obranu. Himmlera toto konštatovanie uspokojilo.

Úplne ináč ale vyznievala bilancia núteného náboru. Jeho posledná fáza naplnila v dôsledku rastúcej neochoty nemeckého obyvateľstva pôvodné očakávania. Ak vedenie Hlavného úradu SS počítalo s ďalšími 8 000 – 9 000 mužmi, muselo byť s dosiahnutým výsledkom jednoznačne nespokojné. Kým k 3. júnu 1944 (štyri dni pred uzatvorením medzištátnej zmluvy) dosiahol počet slovenských Nemcov vo Waffen-SS 6 631 osôb,¹⁹¹ k 1. septembru vzrástol na 7 824 mužov. S veľkou pravdepodobnosťou išlo o bývalých vojakov slovenskej armády,

184 ŠA Banská Bystrica, f. PŽ II, k. 46, III d 2462/1944 prez. Hlásenie okresného náčelníka v Kremnici o situácii v júli 1944. LACKO, ref. 183, s. 240.

185 VHA, f. MNO dôverné, k. 432, inv. č. 231, 474872/dôv.II/4-1944. SNA, f. MP, k. 123, 18491/44-9. Záznam ministerstva pravosúdia z 22. 7. 1944.

186 SNA, f. S-424-3/17. Anonymné podanie z 9. 6. 1944.

187 *Slovenský zákonník 1944*, vyhláška ministra zahraničných vecí č. 197 zo 14. 10. 1944, s. 450.

188 BArch Berlín, R 142/15, Bl. 188-191. Böhrschof záznam z 28. 7. 1944.

189 KOVÁČ, ref. 77, s. 188-189.

190 PREČAN, ref. 129, dokument 65, s. 152.

191 SNA, f. 116-5-3/104. Hlásenie o počte osôb nemeckej národnosti vykonávajúcich vojenskú službu k 3. 6. 1944.

kde ich ešte k uvedenému dátumu zostalo 665.¹⁹² V oblastiach, kde bol vplyv DP ešte stále dostatočne silný, zaznamenali jej orgány pri náboře pomerne solidný úspech.¹⁹³ No so zvyšujúcou sa vzdialenosťou od Bratislavy počet odvedencov klesal.¹⁹⁴ V prípadoch odmietnutia uposlúchnutia povolávacieho rozkazu zasahovali slovenské bezpečnostné zložky. Do začiatku augusta eskortovali násilím na nástupné miesta približne 400 osôb.¹⁹⁵ Dôvera Nemcov vo vlastné vedenie tým značne utrpela.

Po vypuknutí SNP sa tempo náboru výrazne spomalilo. Veľká časť odvedených mužov musela narukovať do novovytvoreného Heimatschutzu. Do Waffen-SS ich odišlo do polovice januára 1945 ďalších 398. Celkovo priniesla tretia náborová akcia do 15. januára 1945 1 591 osôb,¹⁹⁶ čo výrazne zaostávalo za predstavami jej projektantov G. Bergera, F. Karmasina a H. Ludina. Toto číslo nie je však určite konečné. V polovici januára 1945 prikázal H. Himmler uvoľniť pre potreby Waffen-SS ročníky 1910 a mladšie.¹⁹⁷ Odvodom sa nevyhli ani muži a mladíci evakuovaní od jesene 1944 na územie Tretej ríše. Aparát „riíškeho komisára pre upevnenie nemectva“ zavádzal potrebné opatrenia, aby osoby vo veku 16 – 48 rokov uviazli v sieťach doplňovacích veliteľstiev SS. Ročníky 1919 a mladšie, pokiaľ spĺňali rasové kritériá SS a výšku 1,66 metra, mali byť okamžite prevelené k jednotkám Waffen-SS. So zvyškom sa počítalo ako s aktívnymi zálohami, ktoré mali byť nasadené podľa aktuálnych potrieb. Muži nižší ako 1,66 metra čakali na pridelenie k útvarom polície.¹⁹⁸ Koľko osôb sa týmto spôsobom dostalo do formácií Waffen-SS/poriadkovej polície, nie je možné zistiť pre neúplnosť prameňov. Jedno je ale isté: odvodmi na území Nemecka a uvoľnením príslušníkov Heimatschutzu mladších ako 25 rokov v januári 1945 sa nábor slovenských Nemcov uzatvoril.

Zachované archíválie umožňujú vcelku detailnú rekonštrukciu a analýzu mechanizmu náboru. Horšie je to už so samotným nasadením slovenských Nemcov v konkrétnych formáciách Waffen-SS, polície a strážnych jednotkách jednotlivých koncentračných táborov (KT). Niekoľko jedincov možno nájsť v prvých „elitných“ divíziách Waffen-SS ako „*SS-Leibstandarte Adolf Hitler*“, „*Das*

192 SNA, f. 116-5-39/185. Hlásenie o počte osôb nemeckej národnosti vykonávajúcich vojenskú službu k 1. 9. 1944.

193 SNA, f. 116-29-9/42-45. Správa vedúceho kraja DP Bratislava-vidiek z 18. 8. 1944.

194 BArch Berlín, R 142/15, Bl. 181-184. Hoferova správa z 19. 7. 1944.

195 SNA, f. 116-41-4/32. Správa Hlavného organizačného úradu DP za júl 1944 z 5. 8. 1944.

196 BArch Berlín, R 142/15, Bl. 205-206. Nedatovaný sumár o počte osôb nemeckej národnosti vykonávajúcich vojenskú službu (polovica januára 1945).

197 BArch Berlín, R 142/15, Bl. 204. Odpis ďalekopisu Osobného štábu riíškeho vodcu SS H. Höflemu z 11. 1. 1945

198 IfZ, Fd 33/II. Prípís VDA zo 4. 11. 1944. Prípís Einsatzführung VoMi Mníchov – Horné Bavorsko z 12. 2. 1945.

Reich“, „*Totenkopf*“ alebo „*Wiking*“.¹⁹⁹ V rámci 1. ilegálnej fázy náboru išlo zväčša o pluky „*Totenkopf*“, pešie brigády SS a jazdeckú brigádu SS. Napríklad v máji 1941 do posledne menovanej jednotky, menovite 2. jazdeckého pluku SS vstúpilo päť 18 – 19-ročných mladíkov zo stredného Slovenska.²⁰⁰ O necelé dva mesiace neskôr na prelome júla/augusta sa so svojou jednotkou zúčastnili masového vyvražďovania židovských komunit v oblasti Pripjaťských močiarov v Sovietskom zväze.²⁰¹ Jeden z jej príslušníkov sa stal očitým svedkom likvidácie Židov v bieloruskom mestečku Davidgrodek.²⁰² Ďalší prišiel k jednotke koncom roku 1941.²⁰³ Práve v tom čase sovietske armády prelomili front pri Rževe a jazdecká brigáda mala v súčinnosti s armádnymi zborními Wehrmachtu pomôcť zaplniť vzniknutú medzeru i za cenu obrovských strát.²⁰⁴

Slovenskí Nemci neboli zaradovaní len do jednotiek Waffen-SS. Ešte počas 1. fázy Hlavný úrad pre ríšsku bezpečnosť (RSHA) uskutočnil krátko pred útokom na ZSSR v máji 1941 nábor vodičov. RSHA získal približne 60 mužov.²⁰⁵ Minimálne dvoch z tohto počtu môžeme nájsť v operačných skupinách Bezpečnostnej polície a služby nasadených v Sovietskom zväze²⁰⁶ majúcich na svedomí desiatky tisíc obetí. Ďalší slúžil v bližšie neurčenom prápore poriadkovej polície v ukrajinskom Rovne, kde bola jednotka určená na boj proti partizánom.²⁰⁷ Niekoľko osôb dostalo zaradenie do pražskej Centrály pre židovské vystaňovalectvo. Gejza T. a Mathias S. sa z titulu svojich funkcií aktívne spolupodieľali na prenasledovaní a deportáciách Židov v Grécku a v Maďarsku.²⁰⁸

Odvedenci 1. fázy sa zriedkavo dostávali aj do strážnych jednotiek KT. Išlo zväčša o mužov, ktorí počas výcviku utrpeli vážne zranenia a následne došlo ich preklasifikovaniu do nižšej kategórie využiteľnosti. Bol to tiež prípad Handlov-

199 NA Praha, MV-L, k. 119, 2-11-18b. Volksdeutsche se Slovenska, 22. 2. 1945. SNA, f. 116-11-4/25. Karmasinov list VoMi z 14. 7. 1943. ŠA Bratislava, f. OLS Bratislava, T ľud 284/1946. ŠA Bratislava, f. OLS Bratislava, T ľud 380/1945. Staatsarchiv (StA) München, Staatsanwaltschaften 34835/4, Bl. 879-800. Výsluch svedka K. S. 26. 5. 1967. BArch Ludwigsburg, B 162/1836, Bl. 1-7. Výsluch S. W. 27. 7. 1959.

200 BArch Berlín, ehem. BDC, RuSHA-Akte Adolf M. List A. M. 2. jazdeckému pluku SS z 9. 5. 1941.

201 CÜPPERS, ref. 117, s. 151-165.

202 BArch Ludwigsburg, B 162/2328, Bl. 1242-1305. Obžaloba štátneho zastupiteľstva v Braunschweigu proti Franzovi Magillovi z 13. 5. 1963.

203 BArch Ludwigsburg, B 162/5544, Bl. 272-273. Výsluch svedka O. B. 18. 2. 1968.

204 CÜPPERS, ref. 117, s. 240.

205 SNA, f. Alexandrijský archív, mikrofilm II. C 1007, 9 431 612-622. Správa krajinského veliteľstva FS z 9. 6. 1941.

206 IfZ, NSG-Datenbank (Finger, Noßke).

207 ŠA Bratislava, f. OLS Bratislava, T ľud 225/1945.

208 ŠA Bratislava, f. OLS Bratislava, T ľud 360/1945; f. OLS Pezinok, T ľud 63/1946.

čana Franza Marka. Po doliečení nastúpil na základe rozkazu koncom decembra 1941 do KT Auschwitz. Spočiatku slúžil v 1. strážnej čate, neskôr v politickom oddelení tábora (gestapo). Pri výsluchoch mlátil väzňov. O 20 rokov neskôr, v súvislosti s prípravou frankfurtského osvienčimského procesu sa bránil, že konal na rozkaz nadriadeného.²⁰⁹ Z jeho úst to ale neznelo príliš presvedčivo.

Počet strážcov v KT zo Slovenska sa zvýšil markantne až počas 2. náborovej akcie. Robert Schwantzer, odsúdený bratislavským okresným ľudovým súdom za vraždy v Edlovej ulici, v jednej zo svojich výpovedí uviedol, že vo februári 1943 spolu s ním odišlo z Bratislavy do Auschwitzu približne 175 mužov.²¹⁰ Koľko ich tam napokon zostalo a koľkých Hlavný správny a hospodársky úrad SS (SS-VWHA) prevelil inam, je otázne. Poľský historik Aleksander Lasik píše o 80 osobách pridelených v marci a v apríli 1943 do rôznych KT, medzi iným aj do Auschwitzu.²¹¹ Tí neslúžili len v kmeňovom tábore označovanom I, ale aj vo vyhladzovacej časti Birkenau (II) či v tábore Monowice (III),²¹² kde väzni za neľudských podmienok pracovali v tamojšej továrni na syntetický kaučuk a kvapalné palivá. V táborovom komplexe Auschwitz-Birkenau mohli prísť do kontaktu s malým počtom preživších deportovaných Židov zo Slovenska v roku 1942. Jedna svedkyňa, zadená neskôr do ústrednej táborovej administratívy, si krátko po vojne spomenula na dvoch bratislavských SS-manov, pričom jeden z nich sa mal zúčastňovať aj selekcií.²¹³ Ďalšia početnejšia skupina smerovala do KT Stutthof pri Gdaňsku. Muži zo Slovenska prišli do tohto koncentračného tábora v dvoch termínoch – 2. marca a 15. apríla 1943.²¹⁴ Okrem Stutthofu možno nájsť slovenských Nemcov v KT Neuengamme pri Hamburgu,²¹⁵ v táborovom

209 Hessisches Hauptstaatsarchiv Wiesbaden (ďalej HHStAW), Bestand 461, Nr. 37638/51, B. 8982-8990. Výsluch F. Marka 26. 5. 1961. Tiež KLEE, Ernst (ed.). *Täter, Gehilfen, Opfer und was aus ihnen wurde. Ein Personalexikon*. 2. vydanie. Frankfurt am Main: Fischer Taschenbuchverlag, 2018, s. 269. ISBN 9783596197859.

210 ŠINDELÁŘOVÁ, Lenka. *Finale der Vernichtung. Die Einsatzgruppe H in der Slowakei 1944/1945*. Darmstadt: WBG, 2013, s. 161. ISBN 9783534259731.

211 LASIK, Aleksander. *Szafety ochronne w systemie niemieckich obozów koncentracyjnych. Rozwój organizacyjny, ewolucja zadań i struktur oraz socjologiczny obraz obozowych załóg SS*. Osvienčim: Państwowe Muzeum Auschwitz-Birkenau w Oświęcimiu, 2007, s. 382. ISBN 9788360210321.

212 ŠA Bratislava, f. OLS Bratislava, T ľud 142/1946, T ľud 228/1946. ŠA Banská Bystrica, f. OLS Kremnica, T ľud 195/1946, T ľud 135/1946, T ľud 120/1946, 133/1946. SNA, f. 125-36-4/61-68. Zoznam členov SS v obvode okresného veliteľstva NB v Spišskej Novej Vsi z 25. 3. 1946.

213 Yad Vashem Archive (ďalej YVA), M 5/127. Svedectvo E. B. zo 4. 7. 1945.

214 BArch Berlín, NS 4 – ST/6 – 38.

215 KOVÁČ, ref. 77, s. 175-176; ŠA Bratislava, f. OLS Bratislava, T ľud 348/1945; SNA, f. 125-31-3/53. List dozorcov KT Neuengamme zo Slovenska redakcii Grenzboten z 11. 4. 1943.

komplexe Dachau,²¹⁶ Buchenwald,²¹⁷ Flossenbürg,²¹⁸ Groß Rosen,²¹⁹ Mauthausen²²⁰ a v osobitnom tábore Hinzert.²²¹

Muži so zníženou klasifikáciou boli zaradovaní tiež do jednotiek poriadkovej polície. Výcvik absolvovali väčšinou v Dortmunde alebo vo východopruskom Gumbinnene. Po ňom nasledovalo nasadenie v rôznych formáciách na rozličných miestach okupovaného európskeho kontinentu. Napríklad Bratislavčan L. W. slúžil v okupovanej južnej zóne Francúzska.²²² Minimálne 18 mladíkov vo veku 17 – 23 rokov bolo prevelených do I. práporu 26. policajného pluku SS. Ten sa v druhej polovici augusta 1943 zúčastnil, s nimi v zostave, na likvidácii geta v Białystoku a následnej deportácii prevažnej časti židovského obyvateľstva do likvidačných táborov Treblinka a Auschwitz-Birkenau.²²³ Najmenej 12 mužov toho istého veku sa ako príslušníci II. práporu 26. policajného pluku SS spolupodieľalo na vyvraždení 3 000 Židov geta v bieloruskom meste Hlybokaje (*Głębokie*) 20. augusta 1943.²²⁴

Hendikep v podobe nedostatočnej výšky znamenal začlenenie, podobne ako v prípade veľkého počtu rumunských Nemcov, do 7. divízie SS „*Prinz Eugen*“.²²⁵ Táto jednotka sa pod pláštikom protipartizánskeho boja smutne preslávila vojnovými zločinmi na zväčša civilnom obyvateľstve bývalej Juhoslávie. Koncom roku 1943 slúžilo v tejto formácii 662 mužov zo Slovenska.²²⁶ V elit-

216 SNA, f. 125-30-9/35, 48-49. Listy dozorcov v KT Dachau zo Slovenska redakcii Grenzbote zo 17. 2. a 22. 2. 1943.

217 SNA, f. 125-30-9/68-69. List dozorcov v KT Buchenwald zo Slovenska redakcii Grenzbote zo 6. 3. 1943; BArch Berlín, NS 3/392, Bl. 17. Ďalekopis KT Buchenwald VWHA/D zo 6. 12. 1944.

218 SNA, f. 125-31-1/1. List dozorcov v KT Flossenbürg zo Slovenska redakcii Grenzbote z 23. 4. 1943.

219 SNA, f. 125-31-1/61. List dozorcov v KT Groß Rosen zo Slovenska redakcii Grenzbote zo 6. 5. 1943.

220 SNA, f. 125-31-3/64. List dozorcov v KT Mauthausen zo Slovenska redakcii Grenzbote z 29. 3. 1943. F. 125-31-5/47; List dozorcov v KT Mauthausen zo Slovenska redakcii Grenzbote z 1. 4. 1943; ŠA Bratislava, f. OES Bratislava T fud 157/1945.

221 SNA, f. 125-31-2/67. List dozorcov v SL Hinzert zo Slovenska redakcii Grenzbote z 25. 5. 1943.

222 ŠA Bratislava, f. OES Bratislava, T fud 204/1946.

223 IfZ, NSG-Datenbank (Rehdantz). K likvidácii geta pozri STOLL, Katrin. *Die Herstellung der Wahrheit. Strafverfahren gegen ehemalige Angehörige der Sicherheitspolizei für den Bezirk Białystok*. Berlín: Walter De Gruyter, 2012. ISBN 9783110280159. Tiež KLEMP, Stefan. „*Nicht ermittelt.*“ *Polizeibataillone und die Nachkriegsjustiz. Ein Handbuch*. 2. vydanie. Essen: Klartext Verlag, 2011, s. 41-42. ISBN 9783837506631.

224 IfZ, NSG-Datenbank (Thiermann). Tiež KLEMP, ref. 223, s. 42-43.

225 MILATA, ref. 6, s. 258.

226 CASAGRANDE, ref. 73, s. 211.

ných divíziách sa nachádzalo niekoľko desiatok regrútov zo Slovenska. Po júni 1944 nachádzali bývalí príslušníci slovenskej armády nemeckej národnosti zariadenie zväčša do formujúcich sa, často neúplných divízií Waffen-SS.

Nábor a vojenská služba vo Waffen-SS mala po skončení 2. svetovej vojny svoju dohru aj v trestno-právnej rovine. Pred súdmi sa neocitli len samotní organizátori náboru ako F. Karmasin, H. Ludin či G. Berger, ale aj stovky bývalých vojakov, policajtov a dozorcov KT. Československé bezpečnostné orgány po nich horúčkovo pátrali. Časť príslušníkov Waffen-SS zadržali na území obnovenej republiky, časť bola vydaná do miesta svojho trvalého pobytu zo spojenecských zajateckých táborov.

Na prelome rokov 1945/46 pre bývalých členov Waffen-SS zriadili československé úrady v Malackách osobitný internačný tábor, v ktorom sa začiatkom januára 1946 nachádzalo 209 osôb.²²⁷ Medzitým slovenské ľudové súdnictvo riešilo otázku, ako z trestnoprávneho hľadiska vyriešiť problém vojenskej služby slovenských občanov nemeckej národnosti vo Waffen-SS. Pri rozsudkoch sa riadilo posudkom Veliteľstva 4. oblasti v Bratislave zo začiatku augusta 1945. Vojaci už vtedy odporúčali rozlišovať medzi troma rôznymi fázami náboru, pričom záverečnú tretiu fázu definovali ako brannú povinnosť.²²⁸ Príslušné okresné a miestne ľudové súdy toto odporúčanie vo všeobecnosti zohľadňovali.

Bývalí príslušníci Waffen-SS sa pred súdy dostali na základe nariadenia Slovenskej národnej rady 33/1945, § 5. Prevažne išlo o mužov, ktorí do SS narukovali v rámci druhej a tretej fázy náboru. Pri obžalovaných prvej skupiny súdy na základe dôkaznej situácie vymeriavali tresty na jeden rok a vyššie. V obzvlášť závažných prípadoch udeľovali tresty odňatia slobody od 10 rokov vyššie. Pri obžalovaných druhej skupiny, ak dokázateľne nespáchali žiadny vojnový zločin alebo zločin proti ľudskosti, sa súdny proces skončil oslobodením alebo verejným pokarhaním.

Veľkú časť odsúdených, ale aj oslobodených československé orgány navrhli zaradiť do núteného vysídlenia, vtedajšou terminológiou nazývanom odsunom.²²⁹ Koľko z celkového počtu odsúdených 1 095 osôb nemeckej národnosti ľudovými súdmi²³⁰ tvorili bývalí príslušníci Waffen-SS zostáva naďalej pred-

227 SNA, f. Úrad predsedníctva Slovenskej národnej rady (ďalej ÚPSNR), sign. Šmidke-36, š. 128. Správa zástupcu Medzinárodného výboru Červeného kríža z návštevy tábora v Malackách 6. 1. 1946.

228 ŠA Bratislava, f. OĽS Bratislava, Prez. ľud 3/1945.

229 ŠA Bratislava, f. OĽS Prievidza, Prez. ľud 10/1947.

230 GABZDILOVÁ-OLEJNÍKOVÁ, Soňa – OLEJNÍK, Milan. *Karpatskí Nemci na Slovensku od druhej svetovej vojny do roku 1953*. Bratislava: SNM-Múzeum kultúry karpatských Nemcov, 2004, s. 88. ISBN 8096762192.

metom výskumu. Jedno je však isté, československé bezpečnostné zložky aj po skončení účinnosti retribúcie po nich pátrali naďalej.²³¹

Pokiaľ išlo o hlavných organizátorov náboru, väčšina z nich sa dostala či už pred československé, alebo spojenecké súdy. Výnimku v tomto smere predstavuje niekdajší vodca DP F. Karmasin, ktorému sa v povojnovom chaose darilo ukrývať a žiť pod falošnou identitou. Národný súd mu síce za nábor udelil absolútny trest, no k jeho vykonaniu nikdy nedošlo. Bývalého vyslanca nacionálno-socialistického Nemecka na Slovensku H. Ludina odsúdil ten istý súd, okrem iného aj za organizovanie náboru, v prítomnosti na trest smrti. Hlavný Himmle-rov organizátor náboru G. Berger sa dostal do rúk Spojencov a ocitol sa pred Norimberským vojnovým tribunálom. V 11. procese proti vysokým predstaviteľom nemeckej administratívy (tzv. *Wilhelmstrasse-Prozess*) ho americkí sudcovia odsúdili na 25 rokov žalára. Avšak koncom roku 1951 sa vzhľadom na zhoršujúcu sa medzinárodnopolitickú situáciu dostal na slobodu. Západonemecká justícia ho už viac nestíhala. To platí, okrem niekoľkých prípadov, aj pre takmer všetkých príslušníkov Waffen-SS zo Slovenska, žijúcich po roku 1949 v Nemeckej spolkovej republike. Až kauza Demjanjuk znamenala zásadný prielom v dovtedajšej súdnej praxi.

* Táto štúdia bola vypracovaná v rámci projektov VEGA č. 2/0110/16 *Nábor a vojenská služba slovenských Nemcov vo Waffen-SS 1939 – 1945. Predpoklady, priebeh, zaradenie do jednotlivých formácií a trestno-právne dôsledky po roku 1945* a APVV-15-0349 *Individuum a spoločnosť – ich vzájomná reflexia v historickom procese riešených na Historickom ústave SAV.*

„JEDER DEUTSCHE DIESER JAHRGÄNGE HAT SICH UNAUFGEFORDERT
DEN KOMMISSIONEN ZU STELLEN.“

WERBUNG UND DIENST DER SLOWAKEIDEUTSCHEN
IN DER WAFFEN-SS 1939–1945

MICHAL S C H V A R C

Als 2012 der Fall des ehemaligen KZ-Wachmanns in Auschwitz, Johann Breyer, publik gemacht wurde, tauchten in den Medien zahlreiche Artikel über Hintergründe seines Waffen-SS-Werdegangs sowie seiner Beteiligung am Mord an ungarischen Juden 1944 auf. Allerdings nur wenige setzten sich mit dem breiteren Kontext seiner SS-Laufbahn auseinander. Werbung und Dienst der Karpatendeutschen in der Waffen-SS während des

231 ABS, f. 325-62-5. Zoznam hľadaných osôb nemeckej národnosti zo Slovenska, 31. 12. 1948.

Zweiten Weltkriegs stellen bis dahin einen der wenig erforschten Fragenkomplexe der Geschichte dieser Bevölkerungsgruppe in der Slowakei im 20. Jahrhundert dar. Mehr als 8 200 Männer wurden in die bewaffnete Truppe der SS insgesamt in drei Phasen herangezogen: illegalen, scheinbar freiwilligen und schließlich als Zwangspflicht. Nicht alle betroffenen Personen meldeten sich aufgrund ihrer eigenen Überzeugung, ein Teil der Männer befand sich an den Orten der Schreckensherrschaft der Nationalsozialisten gegen ihren Willen. Der Aufsatz behandelt den Mechanismus der Werbung und analysiert die Motivation des Waffen-SS-Beitritts männlicher Angehöriger deutscher Volkszugehörigkeit in der Slowakei. Darüber hinaus fokussiert er den Dienst sowohl in einigen Waffen-SS-Einheiten als auch in Konzentrationslagern. Dies alles in einer vergleichenden Perspektive. Dennoch zu ähnlichen Vorgängen kam es fast in allen Staaten des Donau-Karpatenraumes – Ungarn, Rumänien, ehemaliges Jugoslawien. Zum Schluss bietet der Aufsatz einen kurzen Ausblick auf die Frage strafrechtlicher Verfolgung ehemaliger Waffen-SS-Männer in der NachkriegsTschechoslowakei an.

PhDr. Michal Schvarc, PhD.
Historický ústav SAV
P. O. Box 198, Klemensova 19, 814 99 Bratislava
e-mail: histmsch@savba.sk